KONDA Barometresi

TEMALAR

İyilik, Kötülük, Yardımseverlik
Kasım 2019

(Bu rapor abonelerimizle yaptığımız sözleşmelere uygun olarak yayınlanmıştır.)

KONDA
ARAŞTIRMA VE DANIŞMANLIK

İÇİNDEKİLER

1. YÖNETİCİ ÖZETİ 3

2. İYİLİK, KÖTÜLÜK, YARDIMSEVERLİK 5

2.1. Giriş 5
2.2. İyiliğin ve İyi İnsanın Tanımı 7
2.2.1.İyi insan 7
2.2.2.İyi insanın özellikleri 11
2.2.3.“Ne kadar iyi bir insansınız?” 13
2.2.4.İyilik eylemleri 14
2.2.5.Dernek ve vakıflara bağış 16
2.3. Kötülük ve Kötü Davranış ve Huylar 19
2.3.1.Kötülükle ilgili yargılar 19
2.3.2.Kötü davranış ve huylar 23
2.4. Yardımseverlik ve Ayrımcılık 25
2.5. Yardımseverlik, Pozitif ve Negatif Karşılıklılık 30
2.5.1.Yardımseverlik ve ayrımcılık 31
2.5.2.Karşılıklılık: kötülüğü cezalandırma ve intikam 37
2.6. Değerlendirme 40

3. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ 41

3.1. Araştırmanın Genel Tanımı 41
3.2. Örneklem 41

4. TÜM CEVAP DAĞILIMLARI 43

4.1. Deneklerin Profili 43
4.2. İyilik, Kötülük, Yardımseverlik 47

5. TERİMLER SÖZLÜĞÜ 55

5.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler 56

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapora konu olan saha araştırması 2-3 Kasım 2019 tarihlerinde 154 mahalle ve köyde Türkiye 18 yaş üstü nüfusu temsilen 2714 kişi ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Bu ayın teması olarak "İyilik, Kötülük, Yardımseverlik" başlığını belirledik. Bu tema çerçevesinde insanların iyiliği ve iyi bir insan olmayı nasıl tanımladıklarını ve yardımseverlik alanlarının ne olduğunu anlamamızı sağlayan bir model kapsamında sorular sorduk. Kişilerin iyilik ve kötülük kavramlarına nasıl yaklaştıklarını da öğrenmeye çalıştığımız tema bölümü topluma dair sıradışı bulgular içeriyor.

Tema: İyilik, Kötülük, Yardımseverlik

Kişilerin iyilik ve kötülük kavramlarını zihinlerinde nasıl oluşturduğunu sadece bir araştırma projesi içine sığdırmak her ne kadar zor olsa da bu anket çalışmasında genel bir çerçeve çizmeye çalıştık.

İlk olarak dini inancın bu noktada nasıl bir etkisi olduğunu anlamayı hedefledik. Sonuçlara baktığımızda toplum ölçeğinde iyilik kavramının ana hatlarına dair bir fikir birliğinden bahsedilebilir: insanların çoğu iyi insan tipini tanımlarken öncelik sıralamaları değişse bile hemen hemen aynı özelliklere işaret ediyor. Ancak kişilere en çok kötülük belirten davranışlar sorulduğunda verilen cevaplar, din ve inanç hassasiyetinin değişen seviyelerine göre farklılaşıyor.

Toplum nezdinde "iyi insan" tanımı iki farklı temele oturuyor. Yüzde 57 "iyi insan" kavramını "erdemli biri" yüzde 43 ise "inançlı, dindar biri" olarak tanımlamış. İyi insanın özelliği sorulduğunda ise karşımıza en ortak fikir olarak "dürüstlük" çıkıyor. İyi insan tanımını çeşitli özellikler üzerinden detaylandırdığımızda toplumun iyi insanı, dolayısıyla iyiliği dürüstlük, ahlaklı olmak ve namuslu olmak temeline oturtmak konusunda mutabık olduğunu görüyoruz. Ancak Türkiye toplumunu tek birey gibi düşünecek olsaydık bu bireyin iyiliğin kökenini erdeme dayandıran biri olarak görebilirdik.

Pratiklere baktığımızda toplumun genel karakterinde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın önemli yer tuttuğunu, ancak kendisinden olmayana da mesafeli davrandığını söyleyebiliriz.

Kişilere ellerine geçen bir paranın yardım amacıyla kullanımını bir vatandaşa ve bir Suriyeliye verilecek şekilde ayrı ayrı sorduk. Sonuçta toplumun yardımsever bir profili çizdiğini ancak Suriyeliye yaptığı yardım miktarı kendi vatandaşına yaptığının çok altında olduğunu ve ayrımcılık yaptığını gördük. Yardımlaşma konusunda ihtiyaç sahibi kimse ona göre tavır takınan toplumumuz Türkiyeli birine ve sivil toplum kuruluşlarına cömert davranırken konu Suriyeli ihtiyaç sahibi biri olunca aynı cömertliği göstermiyor.

Bu tema çerçevesinde kişilerin kendilerini ne oranda iyi veya kötü gördüklerini ve dışarıdan kendilerinin nasıl görüldüğüne dair kendi fikirlerini de belirlemeye çalıştık. Ancak, insanların kendilerini oldukça iyi görmelerinden dolayı iyi insan kavramını nasıl ve hangi özelliklerle tanımladıkları veya demografik ve hayat tarzına dayalı özellikler de kayda değer farklılık yaratmıyor.

Kişilerin iyilik kapsamında değerlendirilecek davranışlardan hangilerini yaptıklarına baktığımızda ise her beş kişiden dördünün karşılık beklemeden tanıdığı birine, her dört kişiden üçü de tanımadığı birisine yardım ettiğini görüyoruz. İslami şart olan zekat veya fitre verdiğini belirtenler ise yüzde 60 mertebesinde. Gönüllü olarak bir projede yer alanlar ve dernek veya vakıflara bağış yapanlar ise dörtte bir oranlarında. Bu çerçevede kişilerin bağış yapmak için hangi vakıf ve dernekleri tercih ettiklerini de inceledik. Toplumun farklı kesimleri farklı dernek ve vakıflara yönelmeyi tercih ediyor.

Kötü olarak tarif edilen huylarla kötü olarak tarif edilen davranışların ilişkisine baktığımızda doğrusal ve tutarlı bir dağılım görüyoruz. Kötü huylar ve kötü davranışlar arasında en çok işaret edilenler açgözlülük ve iftira atmak olarak öne çıkıyor ve ikisini birden en kötü olarak tarif edenler en büyük grubu oluşturuyor. Kibrin iftira atmak ve yalan söylemekle; kıskançlığın iftira atmakla; şehvet düşkünlüğünün zina yapmakla olan ilişkileri de dikkat çekiyor.

Kötü huylar, kötü davranışlar, insandaki kötülüğün kökeni gibi konularda önemli ölçüde ortaklaşan fikirlere sahip olduğumuzu ifade edebiliriz. Toplum olarak açgözlülük ve kibir, iftira atmak ve yalan söylemek gibi birbirinin akrabası sayılacak huy ve davranışları kötü görüyor, kötülüğün doğuştan geldiğini yani ruhumuzda barındırdığımızı düşünüyoruz. Ancak diğer yandan daha dindar olanlar kişilerin sonradan doğru yolu bulabileceğini, kötüden iyiye dönüşebileceğine daha çok inanıyor.

Toplumumuzun kendisine yapılan iyiliklere iyilikle cevap vermek (pozitif karşılıklılık) eğilimi demografik küme farketmeksizin oldukça yüksek, ancak kendisine yapılan kötülüğe kötülükle cevap vermek, yani cezalandırma, intikam alma eğilimi (negatif karşılıklılık) milliyetçi hisleri yüksek, eğitimli ve daha az inanan gruplarda daha yüksek ölçülüyor.

2. İYİLİK, KÖTÜLÜK, YARDIMSEVERLİK

2.1. Giriş

İyilik ve kötülük kavramları en eski dönemlerden beri belki de dünyada en çok üzerine tartışma üretilen konu olarak tarif edilebilir. Kimilerine göre siyah ve beyaz şeklinde tartışmasız bir ayrım söz konusuyken, kimilerine göre ise daha gri bir alandan bahsedilebilir. İyilik kavramını genel hatlarıyla tanımlama, insan karakter ve davranışlarına ilişkin özelliklere büründürme çabası ile erdem (*virtue*) kavramının ortaya çıkışı Antik Yunan düşünürlerine dayanmaktadır. Sokrates'e göre insan iyilikten ancak bilgi eksikliğinden kaynaklanan yanlış tercihler yüzünden uzaklaşmaktadır. Bu durumda aslında insan doğası gereği kötü değildir çünkü sonuçlarını öngörebildiği ölçüde kötü davranışlardan kaçınabilir.[1]

Erken Modern Dönem düşünürlerin ortaya attıkları görüşlere bakdığımızda ise insan doğasına dair kanaatlerde keskin karşıtlıkları gözlemlemekteyiz. İngiliz filozof Thomas Hobbes, geliştirdiği "doğa durumu" kavramıyla insanın bir toplum durumu dışındaki davranış ve eğilimlerini ele alır. Teorisine göre insan doğası gereği kötüdür ve bencil dürtüleri otoriter bir siyasi sistem tarafından kontrol altına alınmazsa kendi sonunu hazırlamaya mahkumdur. Yani Hobbes'a göre insan kendi çıkarları doğrultusunda hayatta kalma amacıyla hareket eden, karşılıksız iyilik yapabilme yetisinden yoksun bir varlıktır.[2] Hobbes'un insan doğasına dair bu karanlık düşüncelerine karşın, John Locke onun "doğa durumu" kavramını yeniden ele alarak farklı bir çıkarımda bulunmuştur. Locke'a göre insan iyi olma kapasitesi ve eğilimiyle doğar, ancak aklını kullanmadığı takdirde bu yetkinliğe ulaşamaz.[3] Bu anlamda Hobbes ve Locke'un görüşleri, araştırmamızda ele alınan iyiliğin kaynağı ve gelişimi (doğuştan mı geldiği yoksa sonradan kazanılan bir kişisel donanım mı olduğu veya doğuştan bundan yoksun kişilerin zamanla iyi birer insana dönüşüp dönüşemeyeceği) açısından zıt düşünceleri temsil etmektedir.

İslam coğrafyasının en önemli düşünürlerinden ve aynı zamanda sosyoloji biliminin öncülerinden kabul edilen İbn-i Haldun ise iyilik kavramını din ve inanç perspektifi üzerinden ele almıştır. Haldun'a göre "insan tabiatı iyilik ve kötülüğe meyyaldir"[4], yani iyilik ve kötülük doğuştan insan ruhuna tanımlanan bir durum değildir. Ama insan dini inançtan uzak ve olumsuz alışkanlıklarla dolu bir hayat tarzına sahipse kötülüğe yaklaşmaya daha eğilimlidir. Ancak bir inanç sistemi çerçevesinde tabi olunan dini kurallar insanı iyilik haline eriştirecek değerlerdir.

Aydınlanma çağı düşünürlerinden Immanuel Kant ise kendinden önceki düşünürlerden farklı olarak iyiliğin ancak karşılık beklemeden yapıldığı sürece iyilik olarak nitelendirilebileceği görüşünü bildirmiştir. Her insanın bir "iyilik iradesi", yani herhangi bir kişisel çıkar ve amaç gütmeden yapılan iyiliği karşılıklılık beklentisiyle yapılan iyilikten ayırma becerisi vardır. Bu beceri, insana

---

[1] William S. Sahakian; Mabel Lewis Sahakian (1966). *Ideas of the Great Philosophers.* Barnes & Noble. ISBN 978-1-56619-271-2.
[2] Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Erişildiği tarih Kasım 15, 2019. https://www.academia.edu/33556974/Thomas_Hobbes_-_Leviathan_2007_.pdf.
[3] Locke, John. *Second Treatise on Government.* Erişildiği tarih Kasım 15, 2019. https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/locke1689a.pdf.
[4] TDV İslam Ansiklopedisi. *İbn Haldun*. Erişildiği tarih Kasım 15, 2019. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-haldun.

kendi vicdanı tarafından öğütlenen bir "ödev ahlakı" ile gerçekleştirilir. Kant'a göre yapılan eylemin ahlaki değeri, eylemin sonucundan bağımsızdır; iyi niyet doğrultusunda gösterilen her davranış sonucu kötü dahi olsa iyilik olarak nitelendirilir. İnsan iyilik iradesi sayesinde bu niyet-sonuç ayrımını fark eder ve içsel bir ödev ahlakının yönlendirmesiyle karşılıksız iyilik, diğer bir deyişle "iyilik için iyilik" yani özgecilik (altruizm) yapar.[5] Bu anlayıştan yola çıkarak araştırmada Türkiye toplumunun karşılıksız iyilik yapma ihtimali sorulduğunda 10 puan üzerinden ortalama 8,1 gibi bir sonuca ulaşıldı. Bu noktada Kant'ın karşılık beklemeksizin iyilik anlayışı toplumun kolektif değer yargısıyla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Araştırmada tezatlık ifade eden iyilik ve kötülük kavramlarının algılanışını ve temellendirilmesini ölçecek nitelikte sorular sorduk. Bu tema raporunun ilk kısmında iyi insanın nasıl tanımlandığı ve hangi özellikleri barındırdığı sorgulanırken, sonrasında kişilerin kendilerini ne ölçüde "iyi gördüğü" ve aynı zamanda kendilerince yakın çevreleri tarafından ne derece iyi insan olarak tanımlandığı sorularının cevabı aranmıştır. Kötülük kavramını ise toplumun değerlerine ve geleneklerine zıt düşen çeşitli huylar ve davranışlar arasından en kötü olanı sorarak ölçtük. Buna ek olarak karşılık beklemeden yapılan maddi yardım ve olumlu davranışlar, ülke vatandaşları ve Suriyeli sığınmacı topluluk olmak üzere iki ayrı kategoride ele alındı. Ayrıca toplumun iyilik ve yardım anlayışının dernek ve vakıflarla olan ilişkisi incelendi. Son olarak da kişilerin haksızlığa tepki, kişisel intikam ve topluma yararlılık konularındaki duruşları ele alındı.

[5] Stanford Encyclopedia of Philosophy. *Kant's Moral Philosophy.* Erişildiği tarih Kasım 15, 2019. https://plato.stanford.edu/entries/kant-moral/.

2.2. İyiliğin ve İyi İnsanın Tanımı

2.2.1. İyi insan

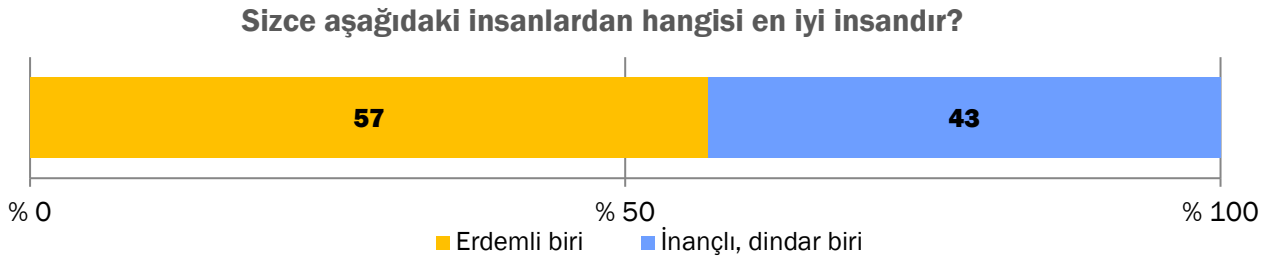

Toplum nezdinde "iyi insan" tanımı iki farklı temele oturuyor. "Hangisi en iyi insandır?" şeklinde bir soruyla verilen iki tanımdan birini seçmelerini istediğimizde yüzde 57'lik çoğunluk "iyi insan" kavramını "erdemli biri" olarak tanımladı. Yüzde 43'lük, yine toplumun yarıya yakınına karşılık gelen bir kesim için ise "inançlı, dindar biri" "iyi insan" olmanın en uygun tanımı.

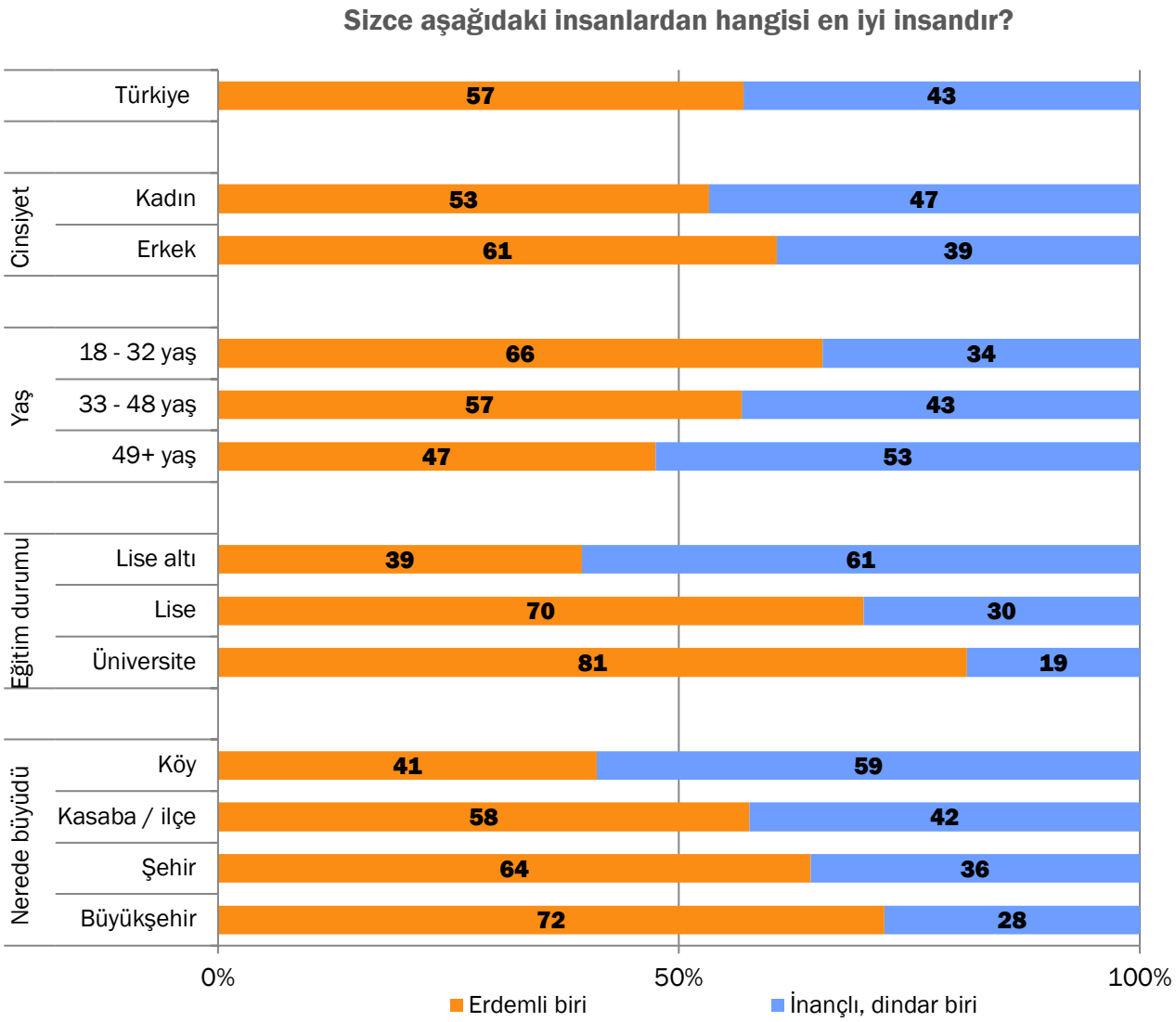

İyi insan tanımı çeşitli demografik gruplar içinde farklılaşıyor. Kadınların yüzde 47'si inançlı ve dindar birini iyi insan tanımına daha uygun görürken, erkeklerde bu oran yüzde 39.

Yaş gruplarına bakıldığında, 18-32 yaş aralığındaki genç nüfusun yüzde 66'sı iyi insan tanımını erdemlilik temeline oturturken, bu oran 33-48 aralığında yüzde 57'e, 49 ve üstü yaş grubunda ise yüzde 47'e düşüyor ve yaş arttıkça tanımın inançlı, dindar eksenine kaydığı söylenebilir.

Eğitim seviyesi arttıkça iyi insan kavramının erdemlilikle daha yoğun bir şekilde bağdaştırıldığı göze çarpıyor. Lise altı eğitim almış grup yüzde 39'luk bir oranda erdemli birini iyi insan olarak tanımlarken, lise eğitimi almış grubun ise yüzde 70'i erdemli biri seçeneğini tercih etmiştir; iki grup arasında neredeyse 2 katı oranında, zıplama olarak da ifade edilebilecek bir artış yaşanmıştır. Üniversite eğitimi alanlarda ise erdemli biri seçeneği lehine tercih yapma oranı yüzde 81'e yükseliyor. Lise ve üniversite eğitim seviye grupları arasında görülen 11 puanlık farkın, lise altı ve lise eğitim seviye grupları arasında görülen 31 puandan çok daha az olması, halkın düşünce ve algısında lise eğitiminin yarattığı ciddi değişikliğe dikkat çekiyor.

Son olarak verilen cevaplar kişilerin büyüdüğü yerler göz önüne alınarak değerlendirildiğinde görülüyor ki, en küçük yerleşim birimi olan köylerde büyümüş kişiler iyi insan tanımını yüzde 59'luk bir oranda inançlı, dindar kişi seçeneğine dayandırırken, bu oran kasaba/ilçelerde büyümüş kişilerde yüzde 42'ye, şehir ve büyükşehirlerde büyüyenlerin cevaplarına bakıldığında sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 28'e kadar düşüyor. Grafikten de anlaşılacağı üzere, kişilerin büyüdüğü yerin demografik özellikleri, ekonomik ve sosyokültürel yapısı yine o kişilerin iyi insan tanımlamaları üzerinde görüş farklılıklarıyla ilişki.

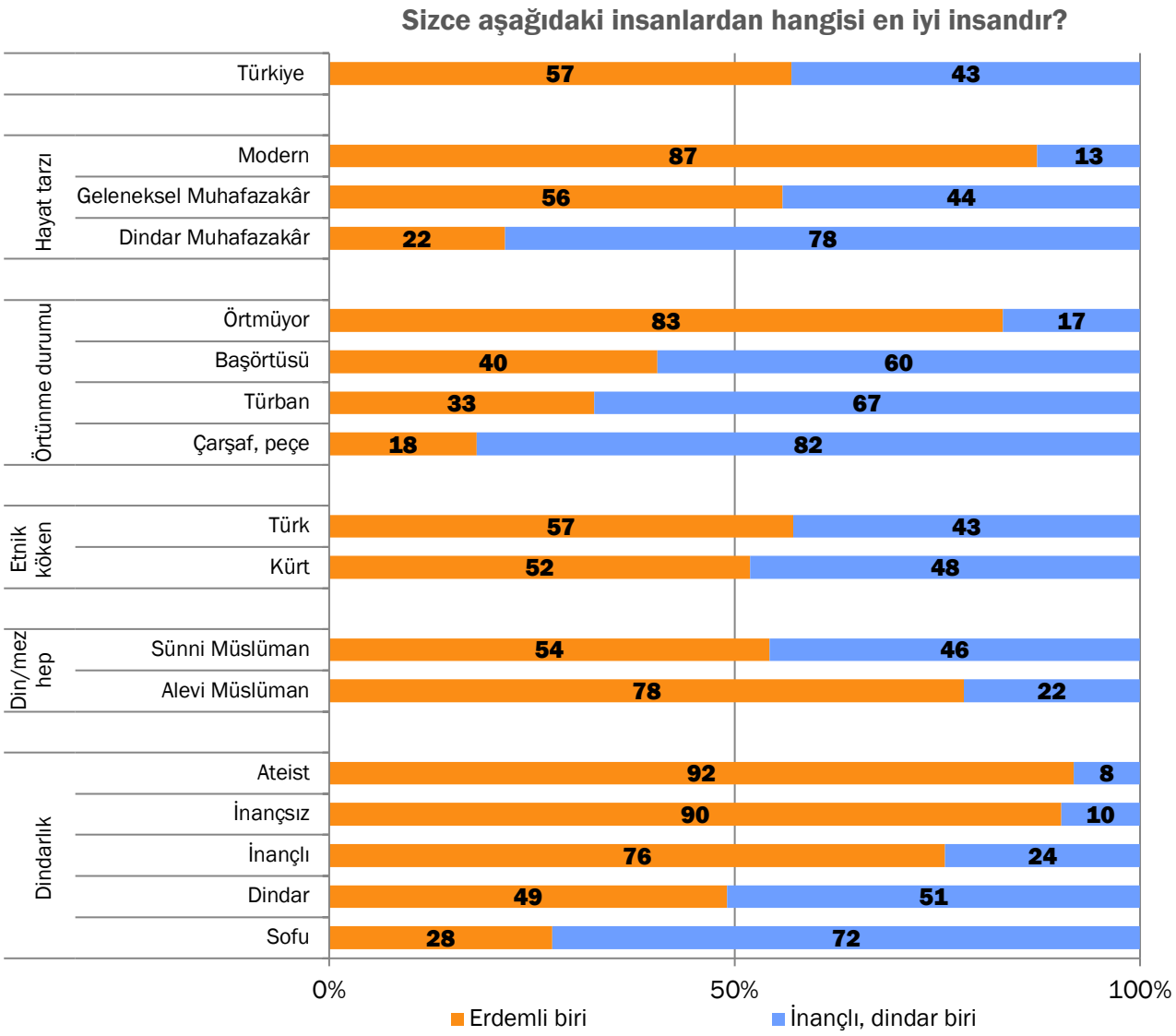

İyilik tanımına hayat tarzları nezdinde baktığımızda ise kendini Modern olarak tanımlayan kesimin yüzde 87'lik büyük çoğunluğunun iyi insan tanımını erdemli biri seçeneği üzerinden değerlendirdiğini görüyoruz. Bu oran kendini Geleneksel Muhafazakâr olarak tanımlayan grupta yüzde 56'ya gerilerken, hayat tarzını Dindar Muhafazakâr olarak tanımlayan kesimde ise yüzde 22'ye kadar düşmüştür. Diğer seçeneğin inançlı, dindar biri olması göz önüne alındığında Dindar Muhafazakâr grubun tercihini büyük çoğunlukta bu seçenek üzerinden yapması şaşırtıcı değildir.

Örtünme durumu göz önüne alındığında, kendinin veya erkekse eşinin örtünmediğini beyan eden kesim yüzde 83'lük çoğunlukla iyiliği erdemlilik üzerinden tanımlarken, başörtüsü, türban ve çarşaf/peçe kullananlarda sırasıyla bu oran yüzde 40, yüzde 33 ve son olarak yüzde 18'e geriliyor ve inançlı, dindar biri tanımı örtünmeyenlerin aksine ön plana çıkıyor.

Etnik kökenlere göre bakıldığında ise, Türkler'de erdemlilik seçeneği yüzde 57'lik bir oranda seçilirken, bu oran Kürtler'de yüzde 52'dir.

Sünni Müslümanlar yüzde 54'lük bir oranda tercihlerini erdemlilik seçeneği üzerinden yaparken, Alevi Müslümanlar'da bu oran yüzde 78 olarak karşımıza çıkıyor. Bu durum iki mezhep arasındaki dini pratik ve düşünme sisteminden dolayı oluşan farklılıklardan kaynaklanıyor olabileceği gibi hayat tarzı, eğitim gibi farklardan da kaynaklıyor olabilir.

Dindarlık durumları göz önüne alındığında ise ateistlerde yüzde 92'lik büyük çoğunluk iyi insan tanımını erdemli biri olma üzerinden yaparken bu oran kendini inançsız olarak beyan eden kesimde çok yakın bir oranla yüzde 90'dır. İnançlı, dindar ve sofu kesim ise sırasıyla yüzde 76, yüzde 49, yüzde 28 oranlarında erdemli biri seçeneğini inançlı, dindar seçeneğine tercih etmiştir. Dindarlık seviyesi arttıkça, iyiliği inançlılık üzerinden tanımlayanlardaki artış kendi içinde bir tutarlılık gösteriyor.

Sizce aşağıdaki insanlardan hangisi en iyi insandır?

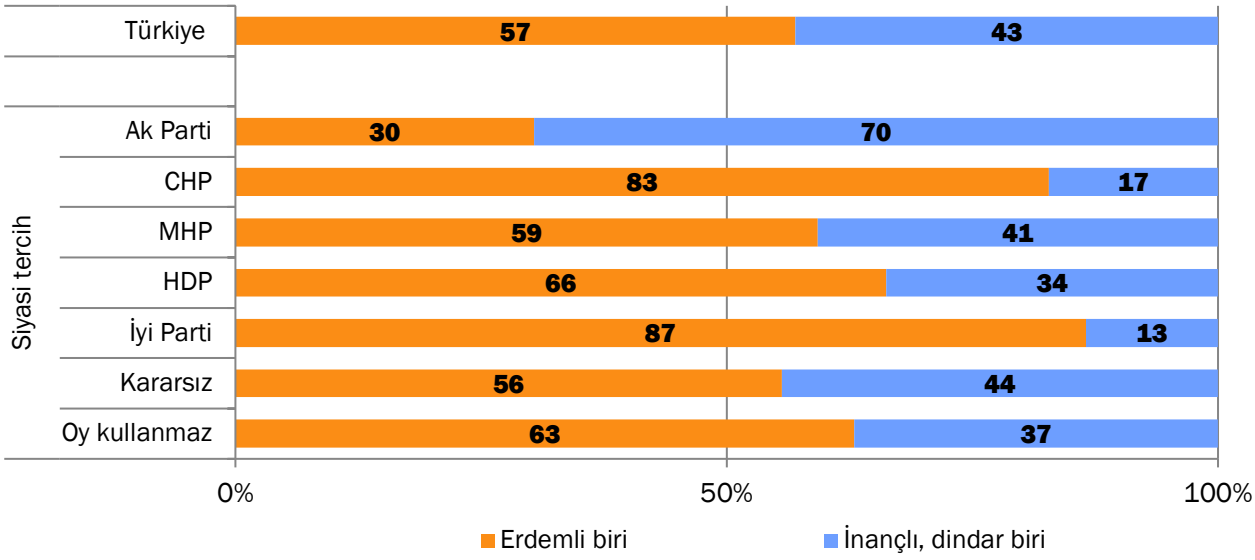

Siyasi parti tercihleri perspektifinden incelendiğinde farklı seçmen profillerinin iyi insan anlayışları arasında farklılıklar görülüyor. Ak Parti seçmenlerinin yüzde 70'i "Sizce aşağıdaki insanlardan hangisi en iyi insandır?" sorusuna "inançlı, dindar biri" cevabını vermiştir. MHP seçmeni yüzde 41'lik bir oranda takip ederken, ardından yüzde 34'le "inançlı, dindar" seçeneği tercih oranı ona nispeten yakın olan HDP seçmeni gelmektedir. Buna karşın CHP ve İyi Parti seçmenleri sırasıyla yüzde 83 ve 87'yi kapsayan büyük çoğunluklarla tercihlerini "erdemli biri" seçeneği lehinde kullanmıştır. Bu bağlamda Ak Parti ve İyi Parti seçmenlerinin tercihleri, arada 57 puanlık ciddi farkla iyilik kavramı yorumunun iki ayrı ucunu temsil etmektedir. Son olarak, oy tercihi sorusuna "kararsız" ve "oy kullanmaz" beyanlarında bulunan kişiler ise sırasıyla yüzde 56 ve 63 oranlarında iyi insanı "erdemli biri" olarak gördüğünü belirtmiştir.

2.2.2. İyi insanın özellikleri

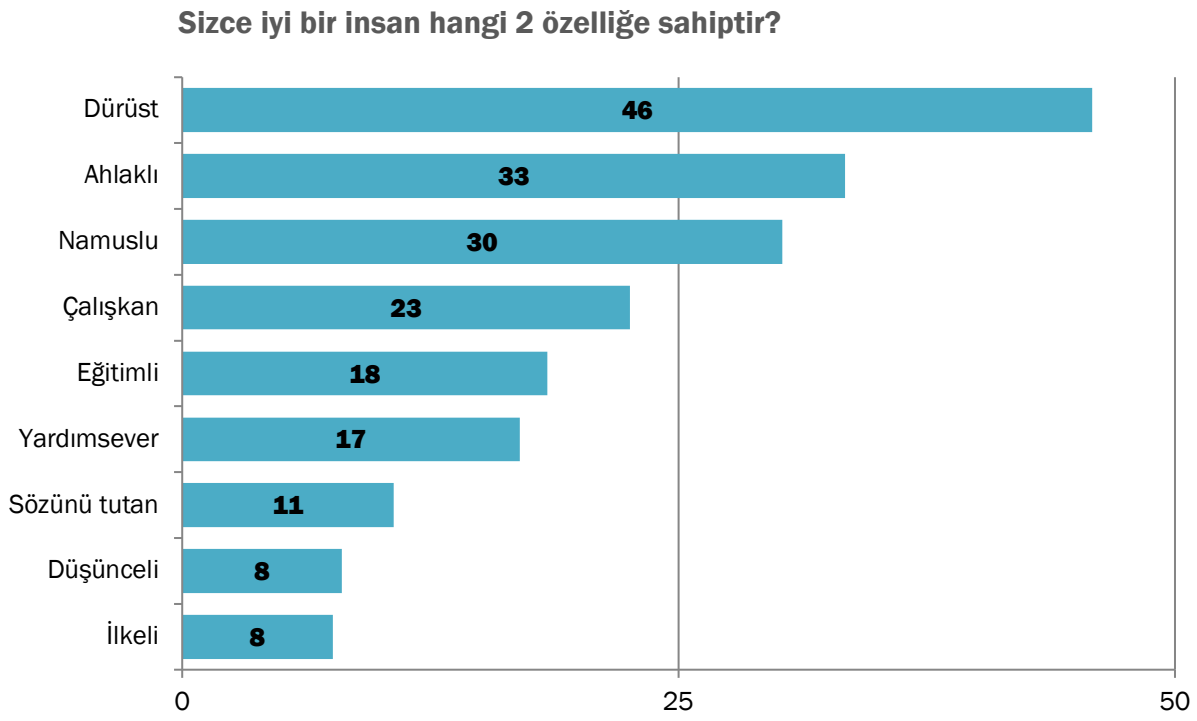

Görüşülen kişilere "Sizce iyi bir insan hangi 2 özelliğe sahip olmalı?" şeklinde yöneltilen soruya cevaben görüşülen kişilerin yarıya yakınının "dürüst" seçeneğini tercih ettiğini görüyoruz. Ayrıca iyi insanın sahip olması gereken özellikler için görüşülen kişilerin üçte biri "ahlaklı" ve yine yaklaşık üçte biri "namuslu" seçeneklerine cevaplarında yer vermiştir. Sıralamayı yüzde 23'le "çalışkan", yüzde 18 ile "eğitimli" ve yüzde 17 ile "yardımsever" takip ederken en az rağbet gören seçenekler ise sırasıyla yüzde 11 "sözünü tutan", yüzde 8 "ilkeli" ve yüzde 8 "düşünceli" olmuştur. Bu sonuç, sorumuza cevap olarak en az tercih edilen özellikleri toplumun önemsemediği anlamına gelmiyor, ancak "iyi insan" denildiğinde çoğunlukla ilk akla gelen özellikler olmadıklarını gösteriyor.

İyi insanı toplumun hangi iki özelliğe bir arada işaret ederek tanımladığını gösteren aşağıdaki görsele göre en ön plana çıkarılan dürüstlük özelliği, en çok yine sık söylenen ahlaklı ve namuslu sıfatlarıyla birlikte düşünülüyor. Ahlaklı - namuslu ikilisi de oldukça yaygın. Bu ikili kombinasyonlar özelliklerin söylenme sıklığıyla paralel olsa da çalışkan – namuslu ve çalışkan – yardımsever ikililerinin daha görünür, namuslu – eğitimli ikilisininse söylenme sıklığına kıyasla daha az görünür olması dikkat çekiyor. İyi bir insan için namuslu sıfatı dürüstlük ve ahlakla ilişkilendirilse de diğer özelliklerin arasındaki ilişkilerin yoğunluğu göz önüne alındığında, bu ikisi dışındaki özelliklerle çok daha az ilişkilendiriliyor.

Sizce iyi bir insan hangi 2 özelliğe sahip olmalı?

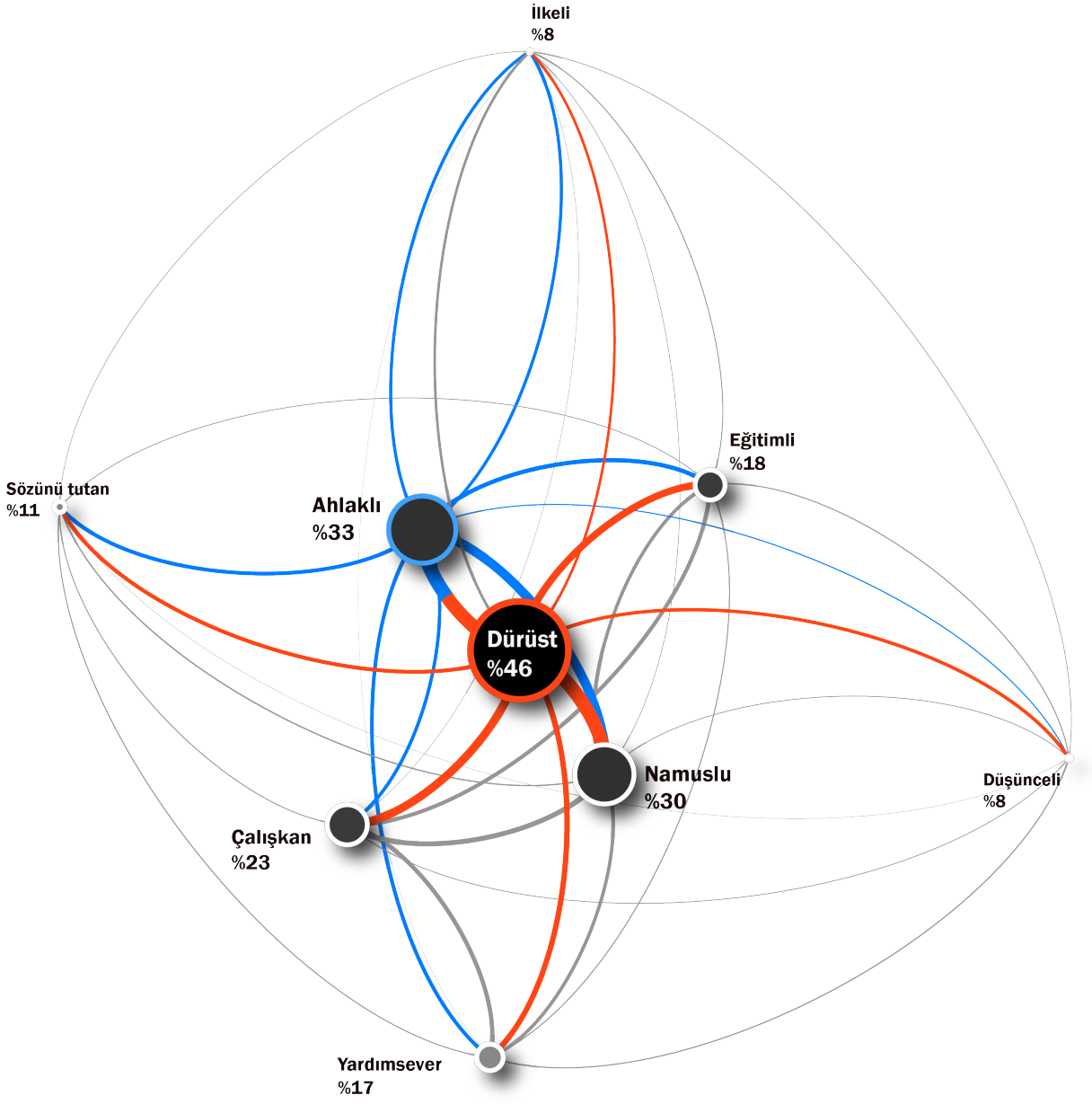

2.2.3. “Ne kadar iyi bir insansınız?”

İyi insan olmanın tanımı ve özelliklerinin yanısıra, görüştüğümüz kişilere kendilerinin iyi insan olmalarına dair öznel ve nesnel tanım yapmalarını da istedik. “Siz ne kadar iyi bir insansınız?” ve “Çevrenizdekiler sizi ne kadar iyi görüyor?” sorularımıza cevaben ibrenin “kötü” tarafında oldukları/göründükleri değerlendirmesini sırasıyla ancak yüzde 4 ve yüzde 3 yaptı. İki soruya verilen cevapları bir arada gösteren aşağıdaki grafikten de anlaşılabileceği gibi yüzde 62 hem kendisini iyi biri olarak görüyor, hem de çevresindekilerinin de kendisini iyi gördüğünü düşünüyor.

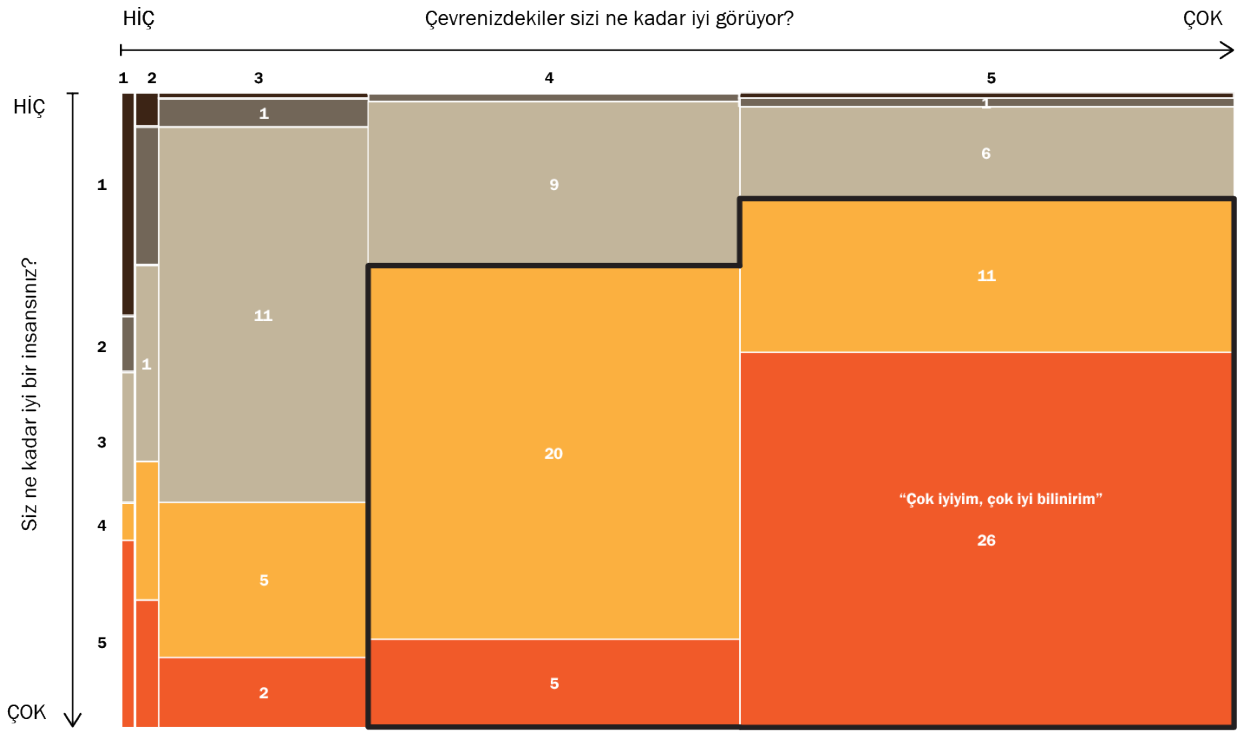

100 kişiden 62’si kendisini iyi biri olarak görüyor ve çevresindekilerin de buna katıldığını düşünüyor.

İnsanların kendilerini oldukça iyi görmelerinden dolayı iyi insan kavramını nasıl ve hangi özelliklerle tanımladıkları veya demografik ve hayat tarzına dayalı özellikler kayda değer farklılık yaratmıyor ve dolayısıyla kendilerini nasıl gördükleriyle iyi insanı nasıl tanımladıkları arasında anlamlı bir ilişkiden bahsetmek mümkün görünmüyor.

2.2.4. İyilik eylemleri

Görüşülen kişilere başkalarına iyilik yapmaya dayalı bazı eylemlerden hangilerini daha önce yaptıklarını sorduk. Bu eylemlerin bir kısmı modern pratikler, bir kısmı sosyal dayanışma pratikleri, bir kısmı ise İslam dininin gerekleriydi.

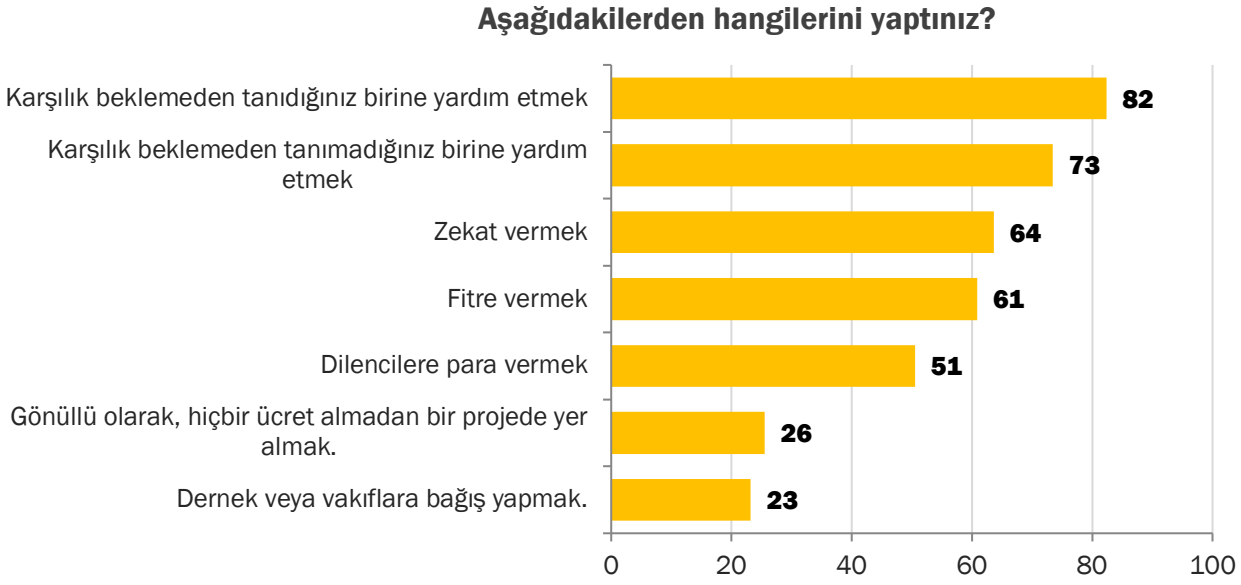

Her beş kişiden dördü karşılık beklemeden tanıdığı birine, her dört kişiden üçü de tanımadığı birisine yardım ettiğini belirtiyor. İslami şart olan zekat veya fitre verdiğini belirtenler ise yüzde 60 mertebesinde. Diğer dikkat çekici bir bulgu ise her iki kişiden birinin dilenciye para vermesi. Gönüllü olarak bir projede yer alanlar ve dernek veya vakıflara bağış yapanlar ise dörtte bir oranlarında.

Bu eylemleri kişilerin gelir seviyelerine göre incelediğimizde özel bir değişimle karşılaşmıyoruz. Bu yardım eylemlerinden sadece gönüllülük yapanların gelir seviyesi diğerlerine göre daha yüksek. Ancak, diğer yardım eylemlerini yapanların gelir seviyeleri toplum ortalamasıyla paralel gözüküyor.

Hayat tarzına göre oluşan farklar, beklenebileceği gibi fitre ve zekat gibi dini gerekleri Modernlerin diğer iki hayat tarzı kümesine kıyasla daha az yerine getirdiklerini, gönüllülük ve bağış gibi pratikleri oldukça daha fazla yaptıklarını gösteriyor. Dolayısıyla gönüllülük ve bağışları modern iyilik pratikleri olarak tanımlamanın mümkün olduğu anlaşılıyor.

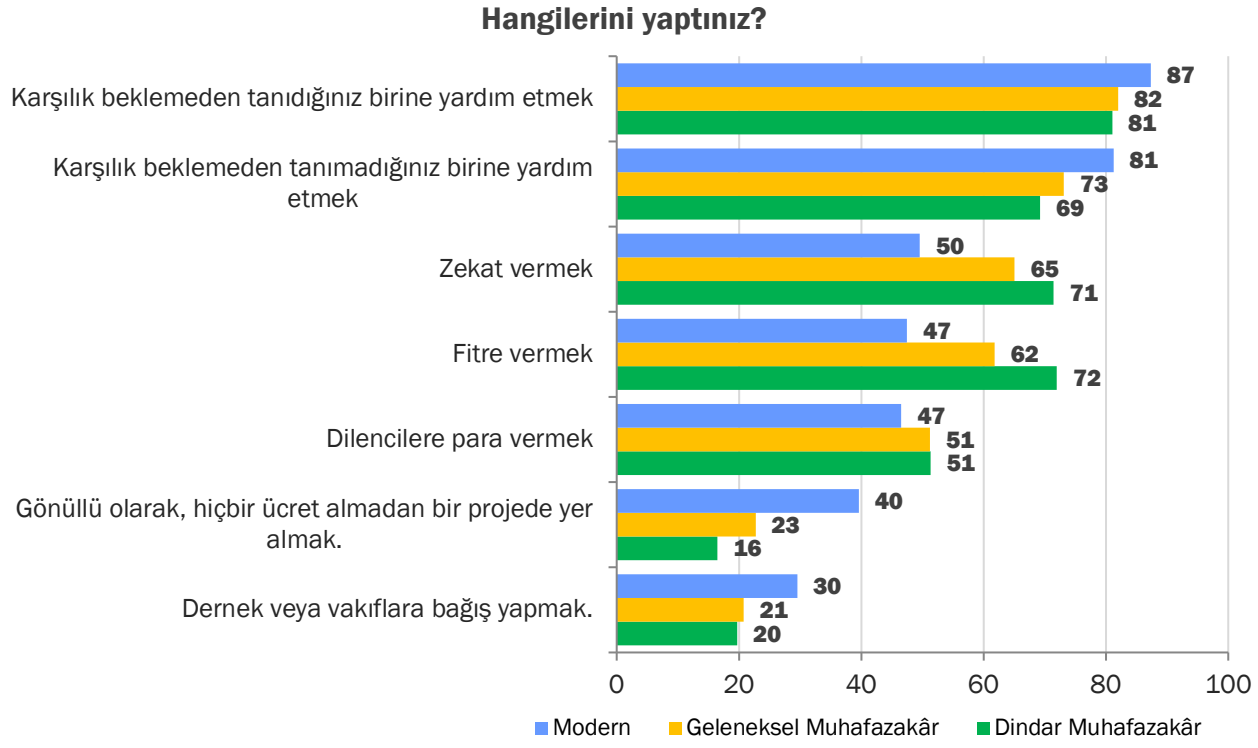

Bu eylemleri gerçekleştirenlerin yardımseverliği ne oranda iyi insanın özelliklerinden biri olarak gördüğünü ele aldığımızda hiçbir ayrışma olmadığını net bir şekilde görüyoruz. Diğer bir deyişle karşılık beklemeden yardım ettiğini belirtenler de, fitre veya zekat verenler de, gönüllülük yapanlar da yardımseverliği yüzde 15-18 mertebesinde iyi insanın özelliklerinden biri olarak belirtiyor.

2.2.5. Dernek ve vakıflara bağış

Toplumun yüzde 30'u dernek veya vakıflara bağış yaptığını belirtiyor. Bağış konusunu somutlaştırmak amacıyla en görünür, kamuoyunda adı en fazla geçer olduğunu düşündüğümüz 14 dernek ve vakfın isimlerini bir kartta gösterip hangilerinin ne oranda bilindiğini ölçtük ve ardından hangisine bağış yapmayı tercih edeceklerini sorduk.

ARAMA KURTARMA DERNEĞİ	ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ	ENSAR VAKFI	FURKAN EĞİTİM VE HİZMET VAKFI	İNSANİ YARDIM VAKFI
KADIN VE DEMOKRASİ DERNEĞİ	LÖSEMİLİ ÇOCUKLAR VAKFI	MEHMETÇİK VAKFI	MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI	TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI
TEMA VAKFI	TOPLUM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI	TÜRKİYE GENÇLİK VAKFI	TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI	

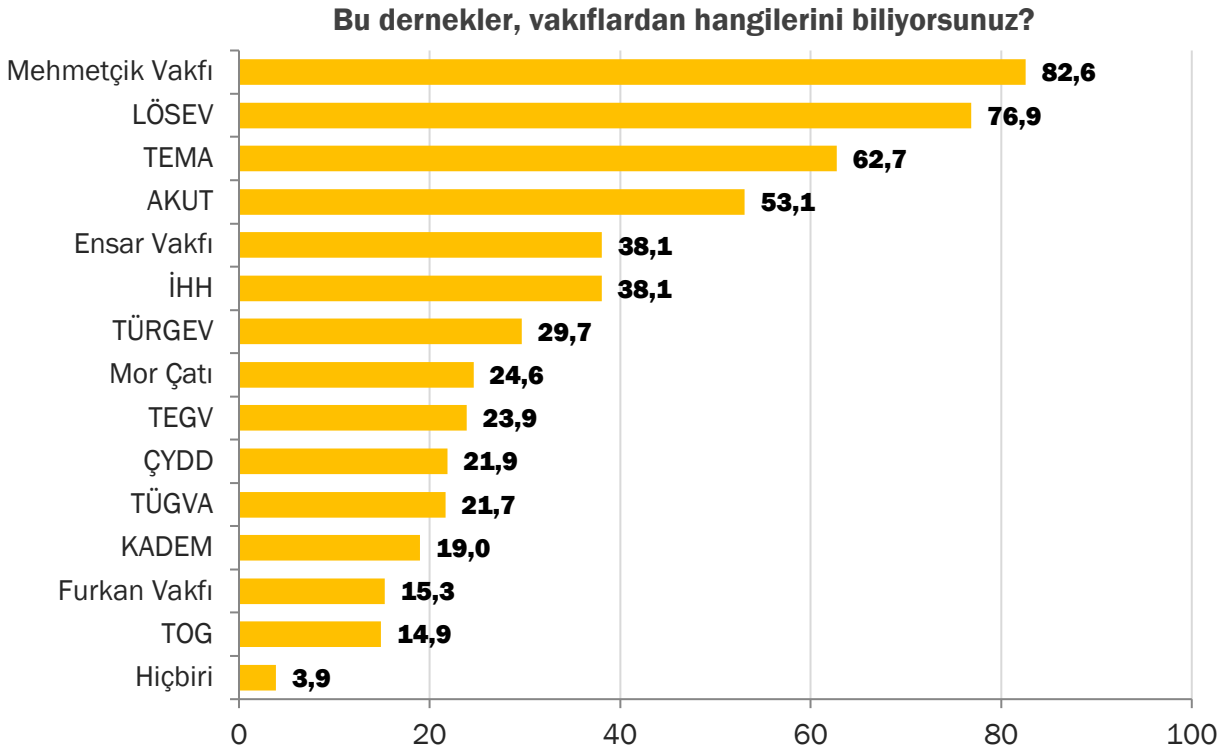

Sadece bir kuruma bağış yapacak olsanız, hangi kurumu tercih ederdiniz?

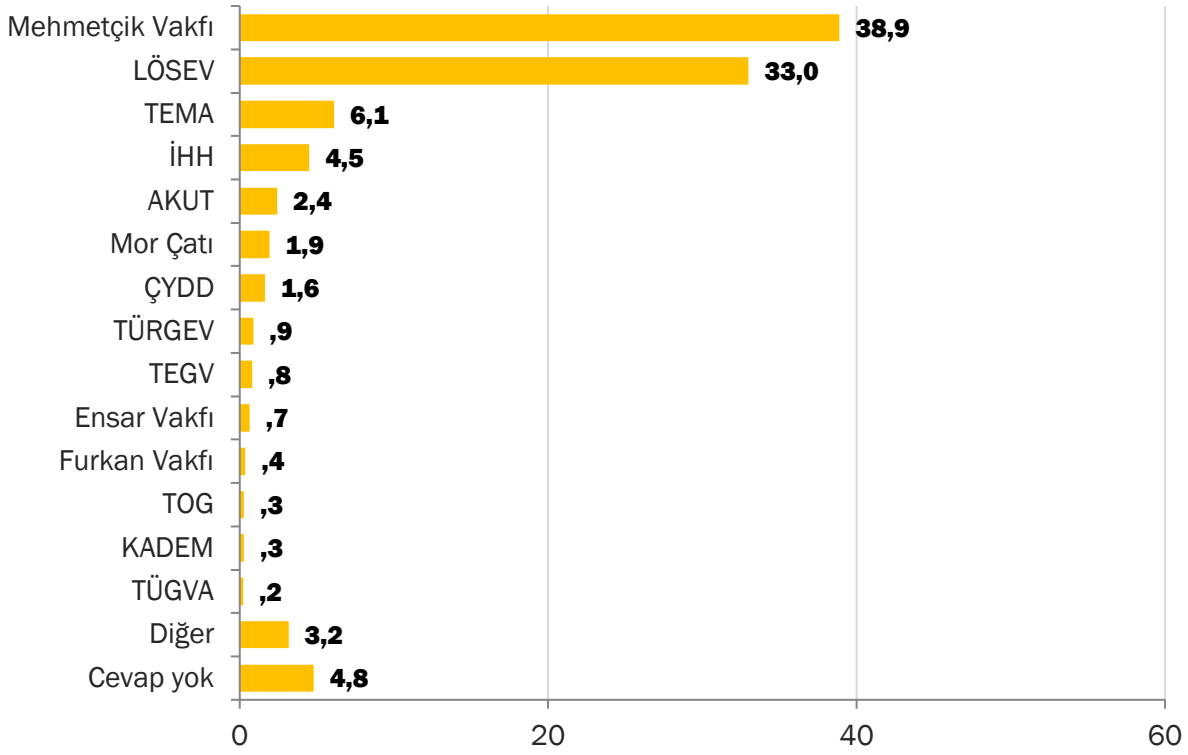

Tanınma oranları en yüksek vakıflar sırasıyla Mehmetçik Vakfı (yüzde 83), LÖSEV (yüzde 77), TEMA (yüzde 63) ve AKUT (yüzde 53) olurken, toplumun genelinde bağış için birinci tercih olma oranları en yüksek vakıflar ise sırasıyla Mehmetçik Vakfı (yüzde 39) ve LÖSEV (yüzde 33) oluyor ve diğer bütün vakıfların bağış için ilk olarak tercih edilme oranları yüzde 10'un altında çıkıyor.

Bağış yapılacak dernek veya vakfa göre siyasi tercih

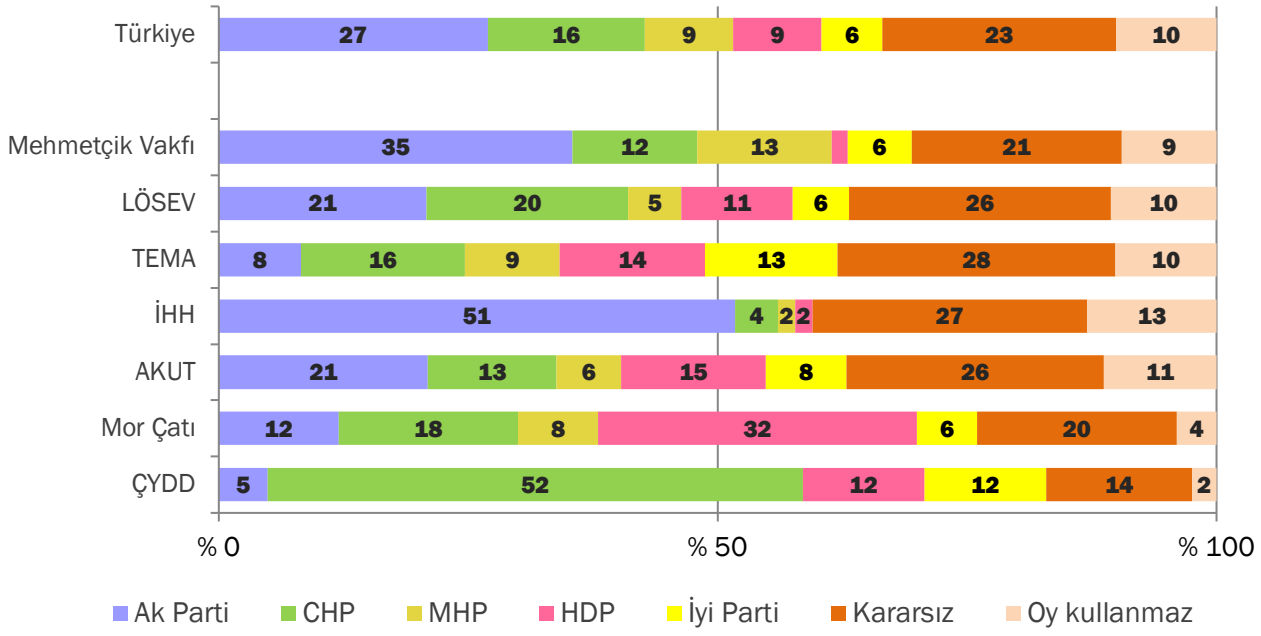

Bağış için birinci tercih konumunda olan dernek/vakıflar siyasi tercihler üzerinden ele alındığında, bu kuruluşlarının siyasi konumlarıyla ilgili algı hakkında bir fikir edinme imkanı buluyoruz. Ak Parti seçmeninin olası bağışçılarının daha büyük çoğunluğunu oluşturduğu dernekler/vakıflar Mehmetçik Vakfı ve İHH olurken, CHP seçmeninin olası bağışçıların çoğunluğunu oluşturduğu dernek ÇYDD ve HDP seçmeninin bağışçı yüzdesinin daha büyük çoğunluğunu oluşturduğu dernek Mor Çatı oluyor. Ayrıca MHP seçmeni ÇYDD'ye hiç bağış yapmamayı ve İHH'ye diğer vakıflara yaptığına kıyasla çok az bağış yapmayı seçerken, İyi Parti seçmeni de İHH'ye hiç bağış yapmamayı seçiyor. LÖSEV ve AKUT'a bağış yapabilecek olanların siyasi tercihindeki dağılım, Türkiye genelindekine en benzeyen dağılımlar olarak dikkat çekiyor.

Dernek/vakıfların siyasi konumlarına dair algı konusunda, çoklu mütekabiliyet analiziyle oluşturduğumuz aşağıdaki toplumsal doku haritası da ipucu sağlıyor. ÇYDD, haritanın yukarısında yüksek sosyo-ekonomik seviye ve düşük dindarlıkla, Furkan Vakfı ise aşağıda düşük sosyo-ekonomik seviye ve yüksek dindarlıkla yakınlık gösteriyor. Bağış için en fazla tercih edilen Mehmetçik Vakfı ve LÖSEV ise ortalarda yer alıyorlar.

Sadece bir kuruma bağış yapacak olsanız, hangi kurumu tercih ederdiniz?

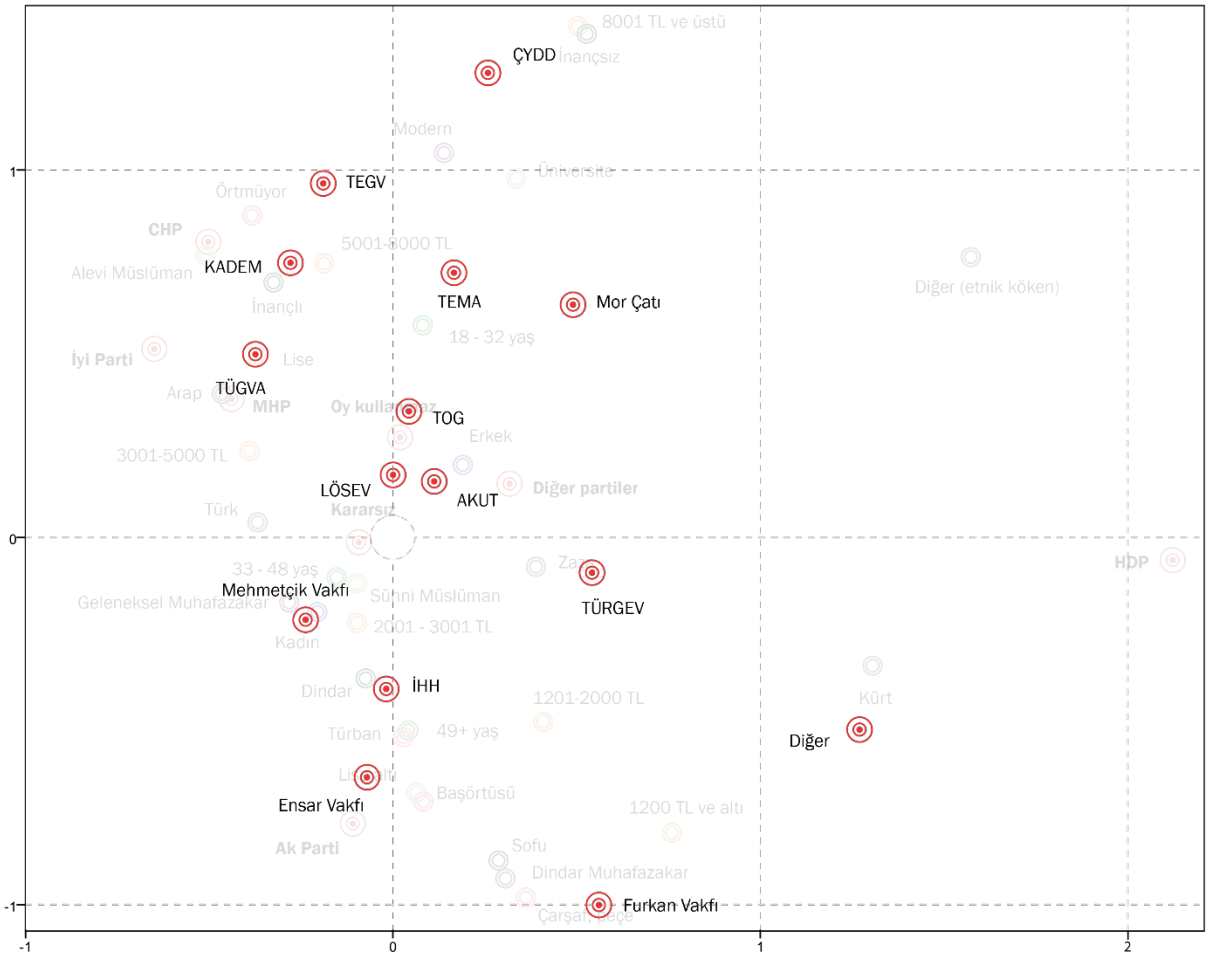

2.3. Kötülük ve Kötü Davranış ve Huylar

2.3.1. Kötülükle ilgili yargılar

İyilik tanımı ve tartışmaları içerisinde her zaman kötülük de yer almıştır. Örneğin Thomas Hobbes'a göre insan doğası gereği kötüdür ve bir otorite bu kötülüğü dizginlemelidir. John Locke'a göre ise insan iyi olma kapasitesi ve eğilimiyle dünyaya gelir.

Türkiye toplumunun bu konulara bakışını anlamak için araştırmamızda biri "Kötülük bazı insanların ruhunda vardır", diğeri de "Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler" şeklinde 2 önermeye yer verdik. Bu önermelerle insanların kötülüğün kaynağını tanımlamalarına, aslında kötü diye tarif edilen insanların neden kötü olduğunu düşündüklerine ve aynı zamanda kötülüğü sabit bir durum olarak mı, yoksa değişken bir hal olarak mı yorumladıklarına baktık.

Kötülük bazı insanların ruhunda vardır.

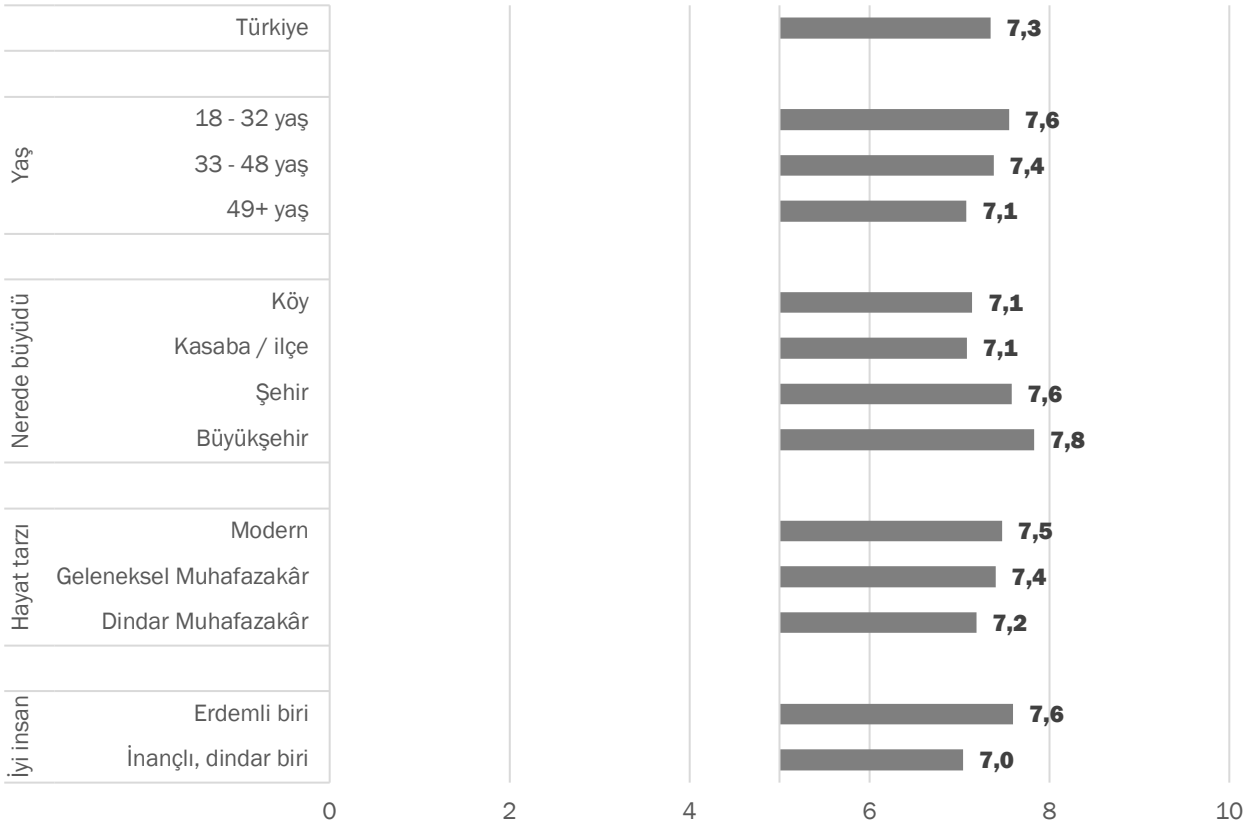

Görüştüğümüz kişilere yönelttiğimiz "Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler." önermesine "0- Katılmıyorum" ile "10- Katılıyorum" aralığında verilen yanıtların Türkiye ortalaması 7,3 oldu, yani Türkiye toplumu insanların bir kısmının doğuştan kötü olduğuna önemli ölçüde inanıyor. Hatta "10- Katılıyorum" cevabı ile kesinlikle katıldığını belirtenler yüzde 48 oranıyla toplumun yarısını oluşturuyor.

Toplumun her kesimi bu önermeye katılsa da, bazı nüanslar görülebiliyor. Yaş ilerledikçe bu görüşe katılma azalıyor: gençler kötülüğün insanların ruhunda olduğuna, içten geldiğine yaşlılara

kıyasla daha yüksek oranda inanıyor ve orta yaş grubundaki insanlar Türkiye ortalaması gibi düşünüyor. Görüştüğümüz kişilerin büyüdüklere yere göre baktığımızda görülüyor ki, kötülüğün insanın ruhunda olduğu görüşü kırdan metropole geldikçe daha çok destek görüyor. Modernler Geleneksel Muhafazakârlara, onlar da Dindar Muhafazakârlara kıyasla bu önermeye daha yüksek oranda katılıyorlar. Son olarak, "Kötülük bazı insanların ruhunda vardır" önermesini iyi insan olmayı erdemli olmak şeklinde tanımlayanlar (ort. 7,6) inançlı ve dindar olmak şeklinde tanımlayanlara (ort. 7,0) göre daha yüksek oranda doğru buluyor.

Örtünme durumuna göre bakıldığında, örtünmeyenler ile türban kullananlar Türkiye ortalaması üzerinde bir tutum belirtirken, örtünmeyenler kötülüğün insanın ruhunda olduğunu türbanlılara göre daha yüksek oranda belirtiyorlar. Ayrıca Türkler Kürtler'e, Aleviler de Sünniler'e kıyasla önermeyi daha yüksek oranda onaylıyor.

Kötülüğün insanın ruhunda olduğu görüşü oy tercihlerine göre de farklılık gösteriyor. Ak Parti, MHP ve HDP'li seçmenler önermeye Türkiye ortalamasının altında, CHP ve İyi Parti seçmenleri ise Türkiye ortalamasının üzerinde neredeyse aynı oranda onay veriyorlar.

Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler.

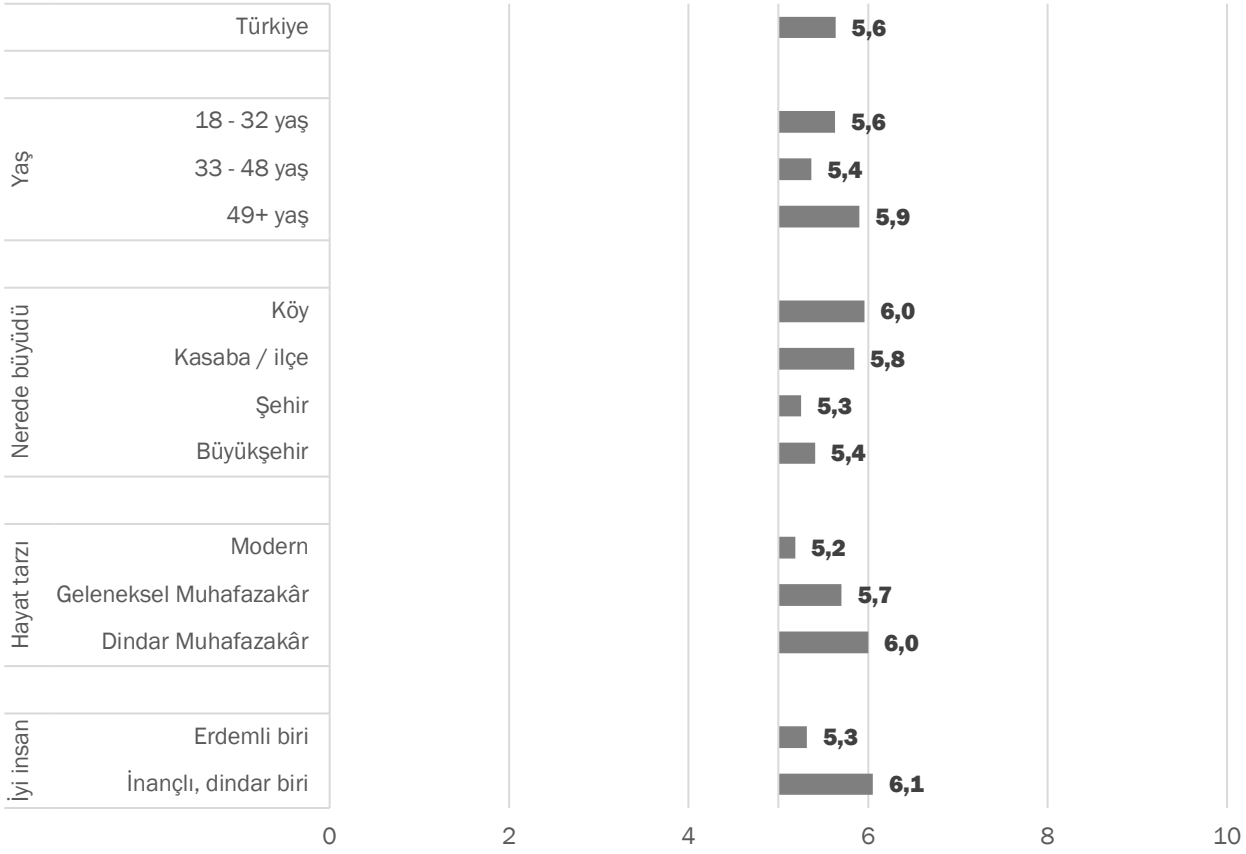

"Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler." önermesine 0- Katılmıyorum ve 10- Katılıyorum aralığında aldığımız cevaplara göre görüştüğümüz kişilerin ortalama görüşü 5,64 ile ufak bir farkla pozitif yönde yer alıyor. Diğer bir deyişle güçlü bir inanç olmamakla birlikte toplum geneli kötü insanların iyiye dönüşebileceğine inanıyor.

Gençler Türkiye ortalaması gibi düşünürken orta yaşlıların genel kanaati bu görüşü onaylamamak yönünde. Yaşlılar ise önermeyi daha fazla onaylıyorlar. Köy ve kasaba/ilçede büyüyenler bu görüşe şehir ve metropollerde büyüyenlere kıyasla daha fazla katılıyorlar. Hayat tarzı Modern olanlar kötü insanların zamanla iyiye dönüşebileceğini ortalamanın altında düşünürken, Dindar Muhafazakârlar ortalamanın üstünde düşünüyor.

Ayrıca iyi insanı inançlı, dindar biri olarak tanımlayanlar erdemli biri olarak tanımlayanlara kıyasla bu önermeye daha fazla katılıyor.

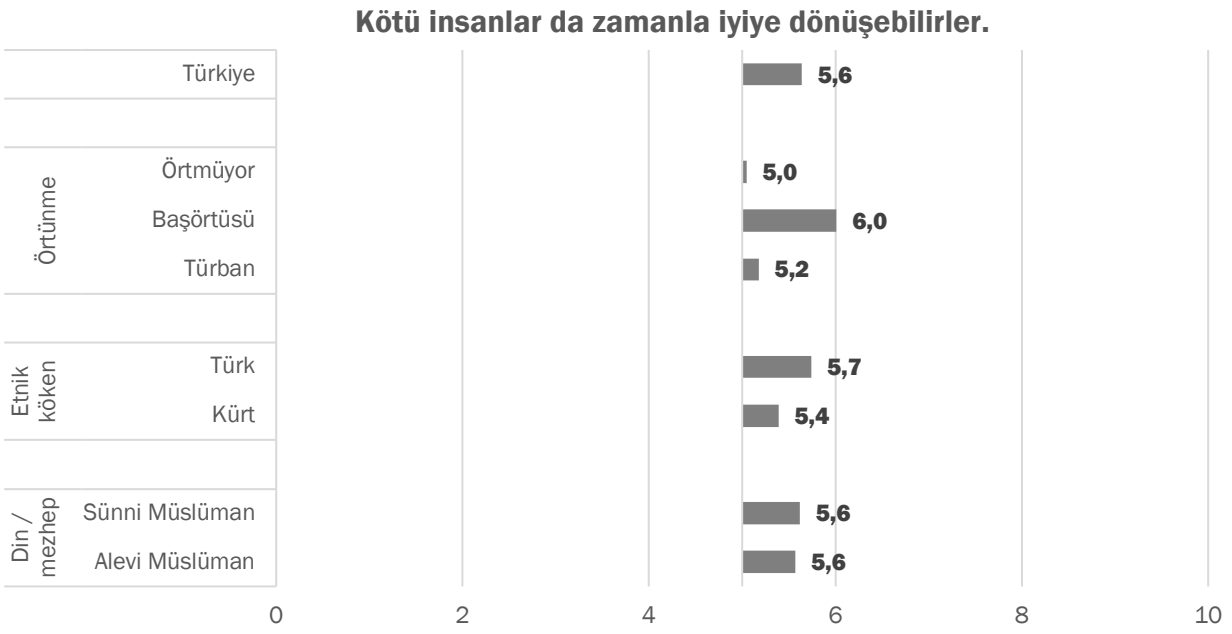

"Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler" önermesi hakkındaki görüşler örtünme durumuna göre incelendiğinde, örtünmeyenlerin ve türban kullananların bu önermeyi onaylamadığı göze çarpıyor. Başörtüsü ve çarşaf/peçe kullananlar ise önermeye 6 puan civarında katılarak diğer gruplardan daha olumlu bir tablo çiziyorlar. Sonuçlar etnik köken ve din/mezhep farklılıklarına göre ayrı ayrı incelendiğinde ise Sünni ve Alevi Müslümanlar önermeye benzer ve Türkiye ortalamasına yakın oranlarda katılırken, Türklerin bu önermeyi Kürtler'den daha fazla onayladığını görüyoruz.

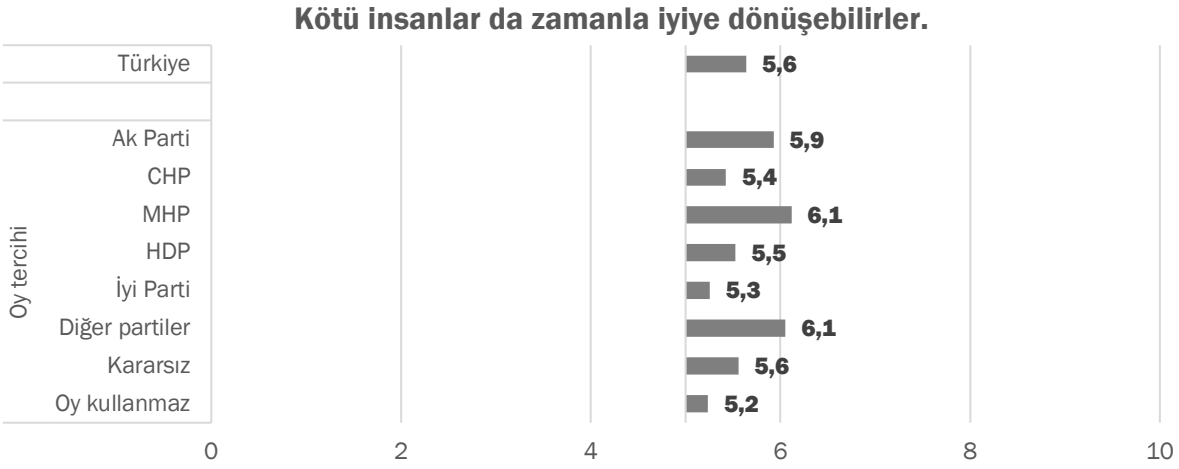

Son olarak, önerme siyasi parti tercihlerine göre ele alındığında değişen oranlar karşımıza çıkıyor. Türkiye ortalamasına en yakın düşünen seçmen kitleleri sırasıyla HDPliler ve kararsızlar. Sırasıyla CHPliler, oy kullanmayanlar ve İyi Partililer önermeye daha az katılmaktadır. Öte yandan sırasıyla Ak Parti, diğer partiler ve MHP seçmen kitleleri ise "Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler" önermesine Türkiye ortalamasından çok daha fazla katılıyor.

2.3.2. Kötü davranış ve huylar

Araştırmada bazı davranışları ve huyları içeren iki ayrı soruya yer verdik ve görüşülen kişilere iki soruda da hangi seçeneğin en kötüsü olduğunu sorduk.

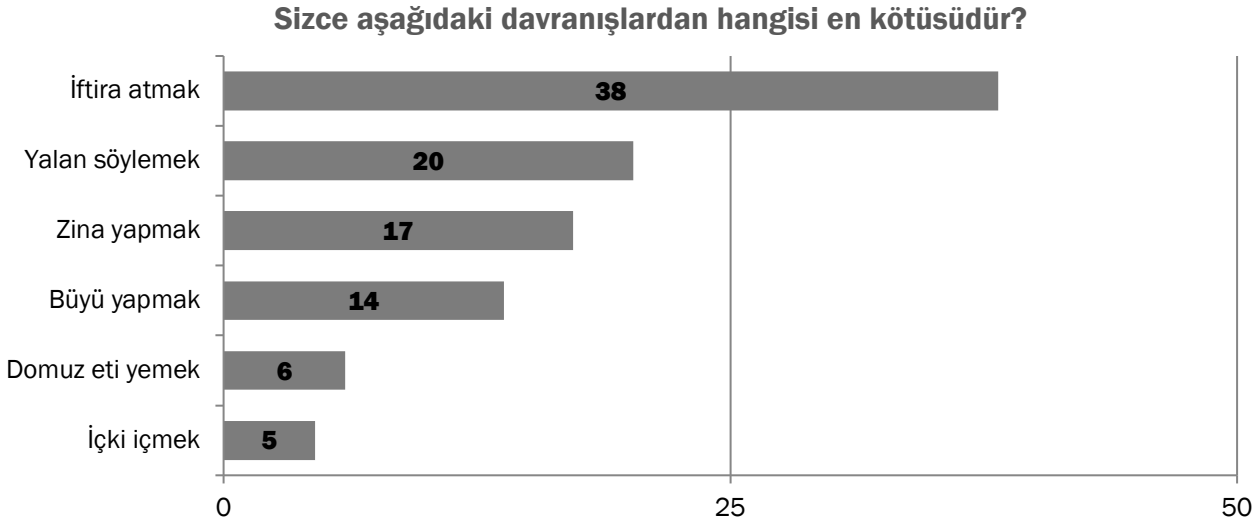

En kötü davranış sorulduğunda ise "iftira atmak" cevabı yüzde 38'lik bir oranla açık ara önde çıkıyor. "Yalan söylemek", "zina yapmak" ve "büyü yapmak" seçenekleri toplumun sırasıyla yüzde 20, yüzde 17 ve yüzde 14'ü tarafından "en kötü" olarak belirtilirken, yüzde 6 ile "domuz eti yemek" ve yüzde 5 ile "içki içmek" cevaplarının nispeten düşük oranlarda çıkması dikkat çekiyor.

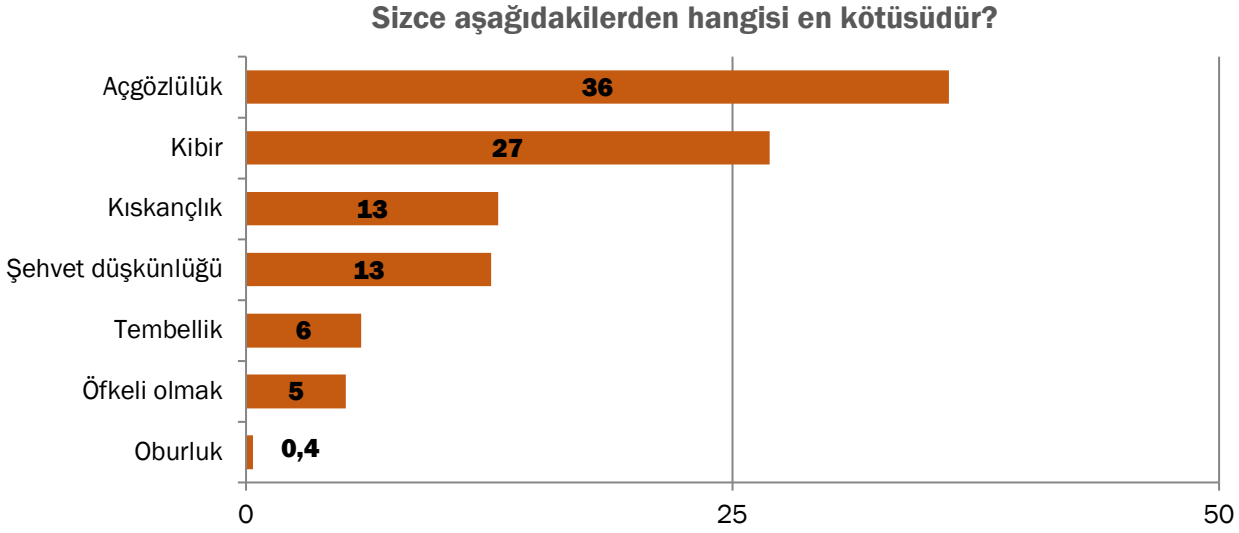

Kötü addedilen huylar arasından en kötüsü için bir tercih yapılması istendiğinde görüşülen kişilerin yüzde 36'sı "açgözlülük", yüzde 27'si de "kibir" seçeneğini tercih etti. "Şehvet düşkünlüğü" ve "kıskançlık" seçeneklerinin ikisini de toplumun yüzde 13'ü en kötü olarak algılarken, yüzde 6 oranında "tembellik" ve yüzde 5 oranında "öfkeli olmak" en kötü olarak görüyor. "Oburluk" seçeneği ise binde 4 gibi bir oranla toplumun gözünde kötü bir huy olarak değerlendirilmedi.

Aşağıdakilerden hangisi en kötüsüdür?

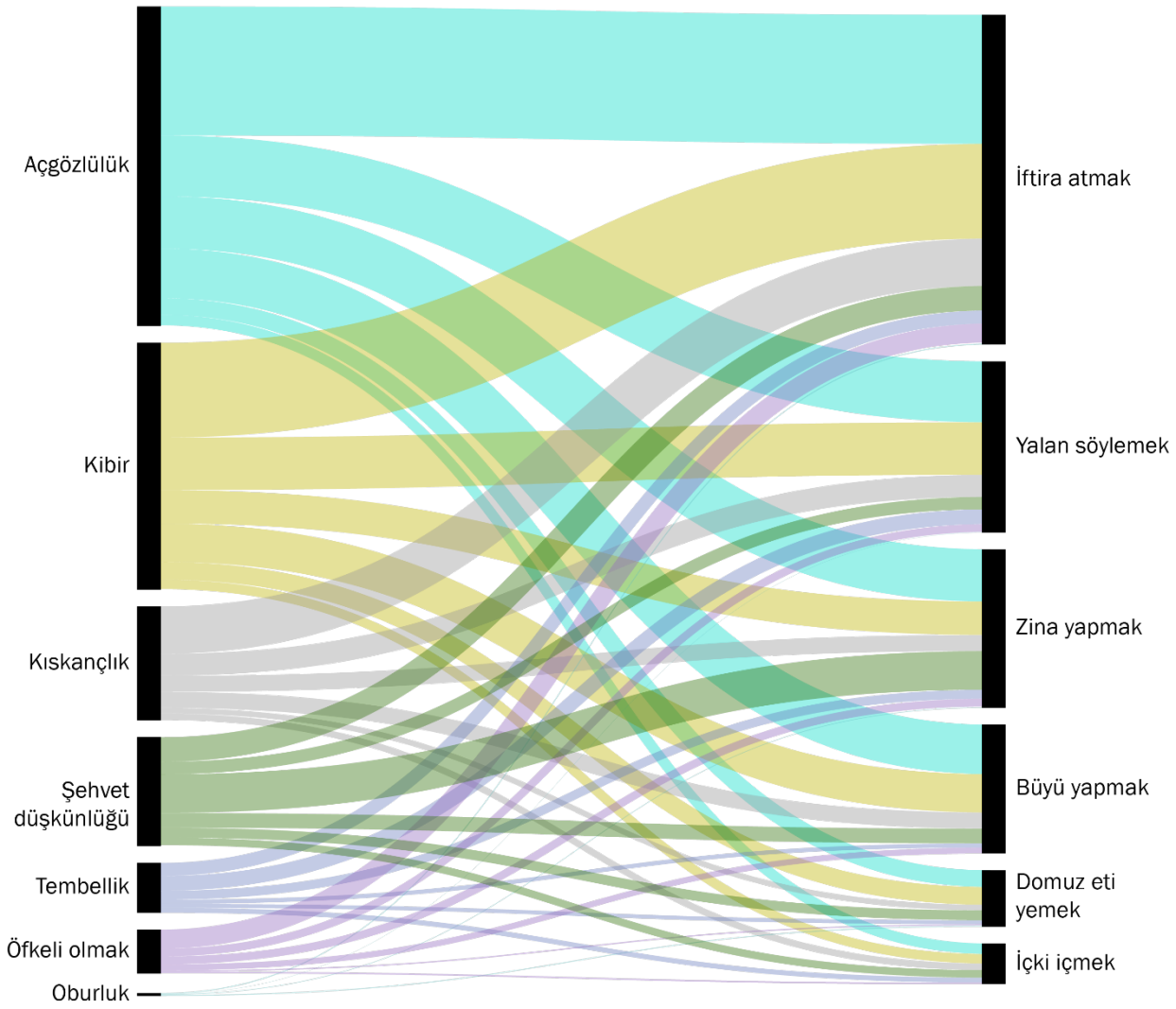

Kötü olarak tarif edilen huylarla kötü olarak tarif edilen davranışların ilişkisine baktığımızda doğrusal ve tutarlı bir dağılım görüyoruz. Kötü huylar ve kötü davranışlar arasında en çok tercih edilenler açgözlülük ve iftira atmak olarak öne çıkıyor ve ikisini birden en kötü olarak tarif edenler en büyük grubu oluşturuyor. Kibrin iftira atmak ve yalan söylemekle; kıskançlığın iftira atmakla; şehvet düşkünlüğünün zina yapmakla olan ilişkileri de dikkat çekiyor.

2.4. Yardımseverlik ve Ayrımcılık

Araştırma kapsamında kişilerin yardımseverlik konusundaki yaklaşımlarını bir de pratik bir mekanizma üzerinden anlamaya çalıştık. Bu çerçevede görüşülen kişilere "Size 1000 Türk Lirası para versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir vatandaşa verirsiniz?" sorusunu yönlendirdik. Sonrasında aynı soruyu "bir Suriyeli vatandaşa ne kadarını verirsin?" kalıbıyla yönlendirdik. Ayrıca benzer bir kalıpla 1000 TL'nin ne kadarının bir hayır kurumuna verileceğini de sorduk. Genel olarak bu sorulardan karşımıza çıkan en çarpıcı bulgu ise Suriyelilere yapılan ayrımcılıktı.

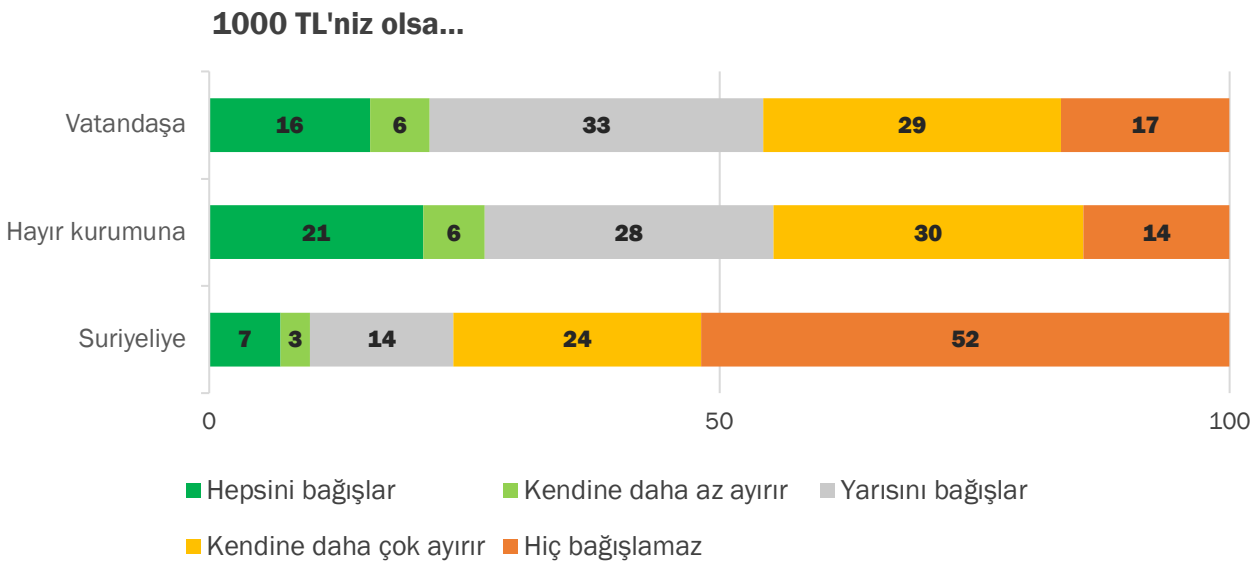

Suriyeli mülteciler meselesinin Türkiye gündemindeki belirginliği göz önüne alındığında soruların bu şekilde kurgulanmasındaki amaç, Türkiye toplumunun iyilik anlayışı ve yardım davranışlarının üzerinde biz/onlar ayrımının memleket üzerinden olası etkisini ölçmekti.

İki farklı duruma bakıldığında ihtiyacı olan bir vatandaşa hiç bağış yapmayacağını beyan eden oran yüzde 17 olarak karşımıza çıkarken, Suriyeli sığınmacılara hiç bağış yapmamayı tercih eden grup yüzde 52'lik dikkat çekici bir oranla beliriyor. Bu anlamda, toplumun yarısından fazlasının Suriyeli sığınmacılara yardım konusunda isteksiz bir tutum sergilediği gözlemleniyor. Tabloya Türkiye vatandaşları nezdinde bakıldığında karşılaşılan en sık cevap ise yüzde 33'lük bir oran ile ihtiyacı olan vatandaşa 1000 Türk lirasının yarısını bağışlamak. Aynı soru Suriyeli sığınmacılar nezdinde sorulduğunda ise elindeki tutarın yarısını bağışlama eğiliminin yüzde 14'de takılı kaldığı görülüyor. Çalışma yapılan kişilere soru hem vatandaşlar hem de Suriyeli sığınmacılar adına sorulduğunda kendine daha çok ayırma oranları birbirine yakınlık gösteriyor: Verilen miktar ihtiyaç sahibi vatandaşlara yardım için sorulduğunda kişiler yüzde 29 oranında kendine daha çok ayırma eğilimindeyken Suriyeli vatandaşlar kapsamında sorulduğunda bu oran yüzde 23. Eline geçen 1000 liranın hepsini ihtiyacı olan bir vatandaşa bağışlayanacağını söyleyen kesim yüzde 15 iken bu miktarın hepsini ihtiyaç sahibi bir Suriyeli sığınmacıya veririm diyenler yüzde 7'lik küçük bir azınlık olarak görülüyor.

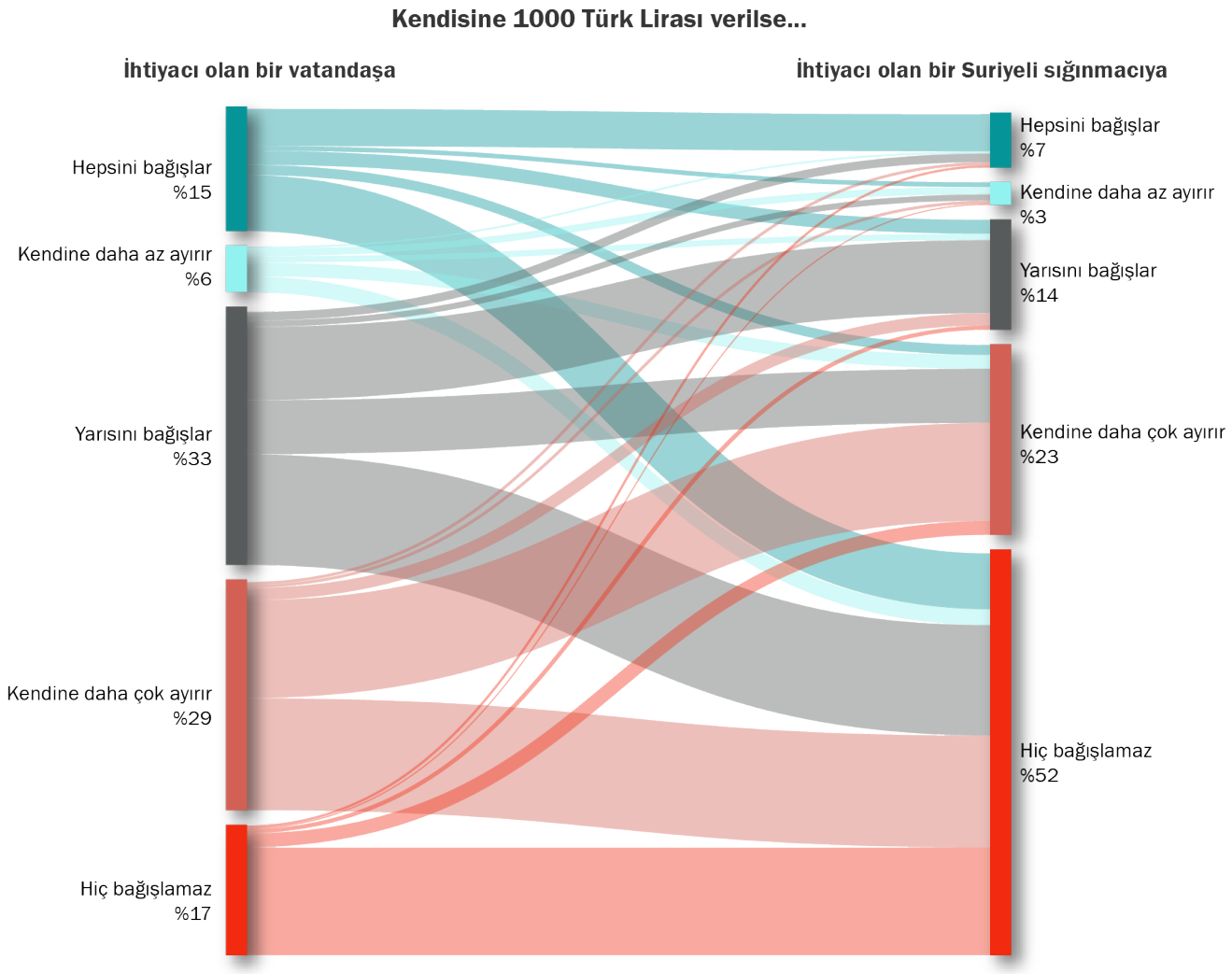

Bu iki sorudan ortaya yukarıdaki gösterimi çıkarttığımızda toplumdaki ayrımcılık daha net bir şekilde görülüyor.

Genel anlamda Türkiye toplumu yardımseverlik eylemlerine olan tutumuyla olumlu bir tablo sergilerken, Suriyeli sığınmacılara bu tutumunu aynı oranda gösteremiyor. Bu anlamda toplum aslında bağış yapmaya yakın bir seyirde, ancak Suriyeli sığınmacılar söz konusu olduğunda olumsuz düşüncelerinin önüne geçemiyor. Yine de belirtilmelidir ki, sahip olunan 1000 Türk lirasının farklı miktarlarda bağışlanma oranları toplandığında yüzde 48'lik bir kesimin bu parayı Suriyeli sığınmacılarla paylaşma eğilimine sahip olduğu gözlemleniyor. Bu anlamda toplumda her ne kadar sığınmacılara karşı geliştirilen olumsuz düşünceler hâkim olsa da görüşme yapılanların neredeyse yarısının bu sığınmacı statüsündeki gruba yardım etmeye yakın tutumda olması dikkat çekici nitelikte.

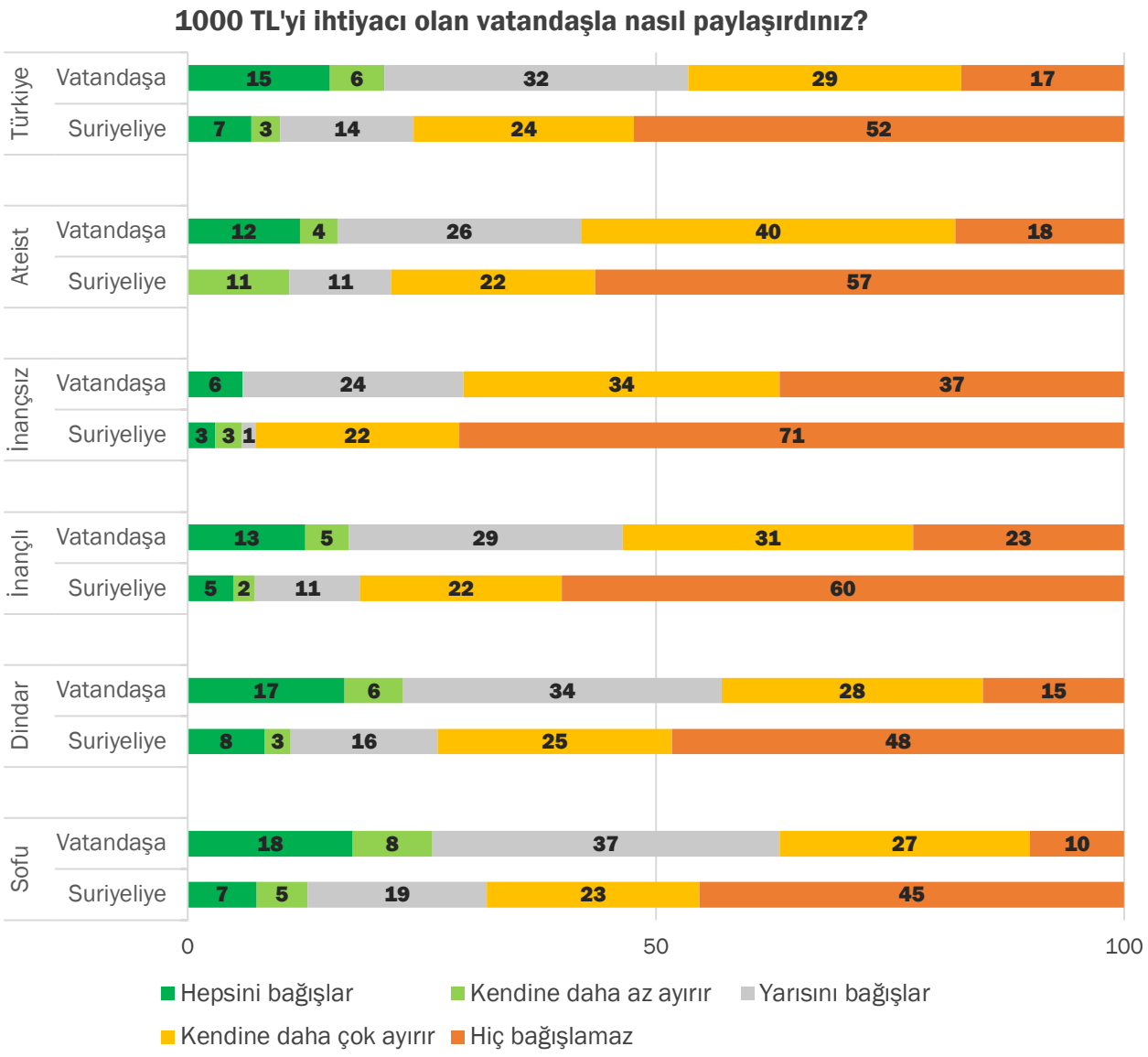

Suriyelilere ayrımcılık dindarlık veya gelir seviyesine göre değişmiyor.

Paylaşma oranları dini inanç gruplarına göre incelendiğinde, kendini inançsız ve ateist olarak beyan eden grupların diğer gruplara kıyasla hem Türkiye vatandaşına hem de Suriyeli sığınmacıya bu miktarın çok daha azını verdiğini görüyoruz. Parasının yarısını veya daha fazlasını verme oranları da inançlı, dindar ve sofu kategorilerinde sırasıyla artıyor. Türkiye vatandaşlarına ve Suriyelilere yapılan yardım arasındaki ciddi fark ise dini inanç gruplarına da, aylık hane gelir durumlarına göre de değişiklik göstermiyor. Bu durumda ihtiyaç sahibi Suriyeli bir sığınmacıyı toplum ihtiyaç sahibi bir Türk vatandaşından farklı algılıyor ve konumlandırıyor. Paranın hepsini paylaşmak veya hiçbir kısmını paylaşmamak üzerinden yaptığımız bu analizde dindarlık açısından fark olmasa da, bir sonraki bölümde paylaşılan paranın miktarı üzerinden yapılan analiz dindarlığın etkisini olduğunu göstermektedir.

1000 TL'yi ihtiyacı olan vatandaşla nasıl paylaşırdınız?

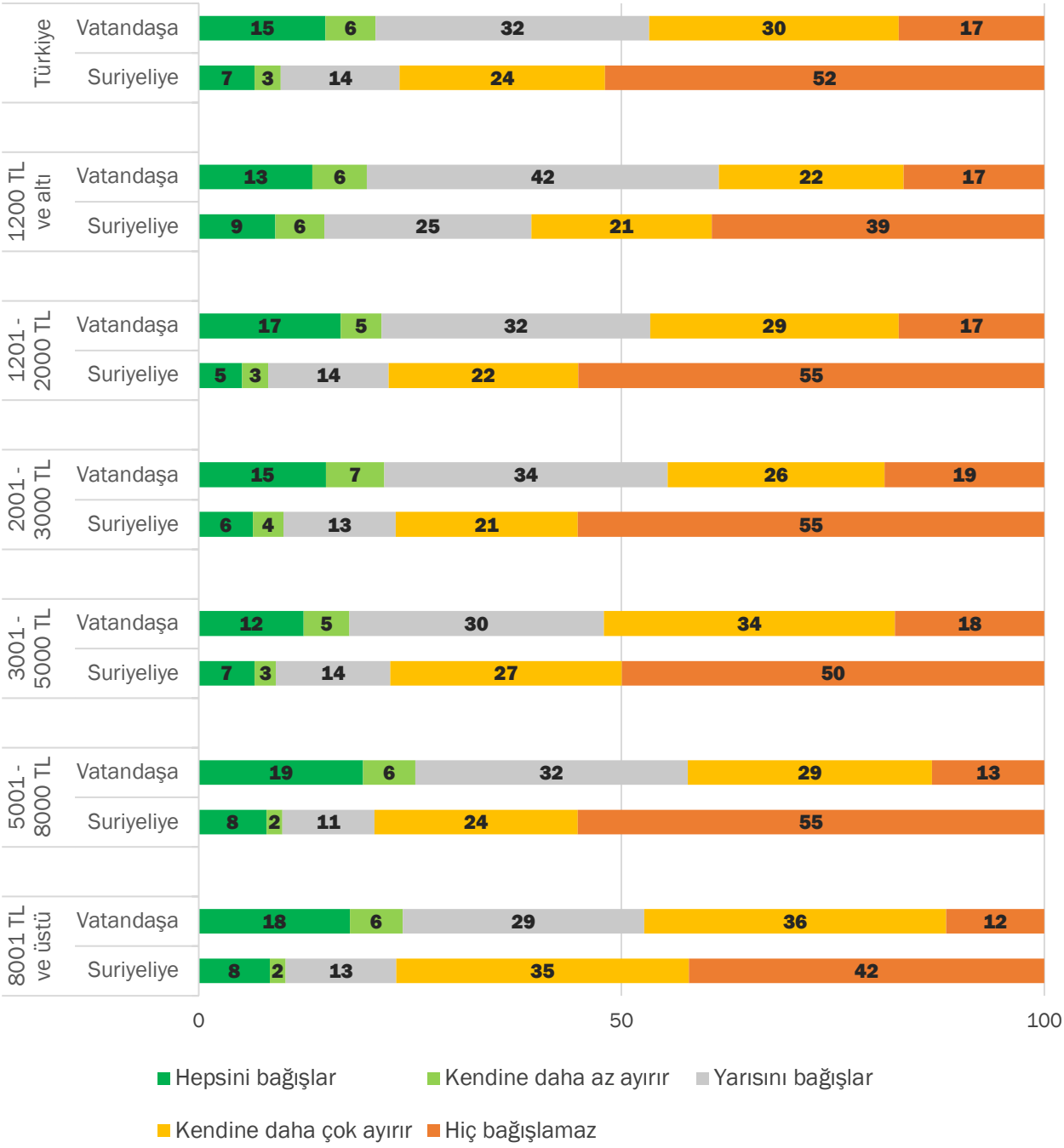

Toplum, yardım edilecek kişi eğer bir Türkiye vatandaşıysa 1000 TL'den kendilerine ayıracakları miktardan kısarak daha eli açık davranırken, Suriyeli sığınmacıya karşı bu olumlu tavrını sergilemiyor: İhtiyaç sahibi vatandaşa bir Suriyeli sığınmacıya oranla 2 katından daha fazla miktarda yardım etme eğilimi görülüyor. Aradaki bu fark, yardım edecek kişinin cinsiyetine göre pek değişmese de, sözkonusu bir Suriyeli olduğunda erkekler kadınlara göre 1000 TL'nin biraz daha fazlasını kendilerine ayıracaklarını beyan ediyorlar.

Ayrımcılık kişinin siyasi parti tercihine göre incelendiğinde ise, Türkiye vatandaşlarına yapacağı yardım oranını Suriyeli vatandaşlara yapacağı yardım oranına en yakın olacak şekilde beyan eden siyasi grup HDP seçmeni ve yine yakın sayılabilecek bir fark değeriyle takip eden Ak Parti seçmeni. Suriyelilere ve vatandaşlara yapılan yardım eğilimlerine bakıldığında oransal olarak en büyük fark ise İyi Parti seçmen grubunda ortaya çıkıyor (Türk-Suriyeli farkı neredeyse 3 kat) ve ardından ona çok yakın bir fark değeriyle CHP seçmeni geliyor. MHP seçmeni için de bu fark CHP ve İyi Parti seçmenlerinin tercihlerine daha yakın.

Son olarak, iki farklı gruba yapılacak yardım oranları yardımı yapacak kişinin etnik kökenine göre incelendiğinde Türkiye vatandaşına yapacağı yardım Suriyeli sığınmacıya yapacağı yardıma en yakın olan etnik grup Kürtler olarak karşımıza çıkarken, Türkler ve Araplar ama özellikle de Zazalar için aradaki farkın oldukça arttığını görüyoruz.

Toplum yardımsever ama ayrımcılığı aşamıyor

İncelen tablolara bakıldığında, öne çıkan en belirgin sonuç toplumun maddi yardım söz konusu olduğunda Suriyeli sığınmacılara karşı daha olumsuz bir tutum takınıyor olması. Söz konusu olumsuz tutum din, cinsiyet, eğitim durumu, aylık gelir durumu vb. bütün farklı alt grupların bağış davranışında kendini net bir şekilde gösteriyor.Toplum yardım yapılacak kişinin o yardıma ihtiyaç duyma oranını göz ardı ediyor ve yardım yapacağı kişinin memleketi burada daha kritik bir rol oynuyor. Bu bahsedilen ayrım farklı siyasi parti tercihleri için de genel olarak bir değişiklik göstermiyor, sadece HDP ve Ak Parti'nin diğer siyasi parti seçmenlerine kıyasla Suriyeli sığınmacılara maddi yardımda bulunma eğilimleri daha fazla.

Toplum ihtiyaç sahibi Türkiye vatandaşına maddi yardım ve hayır kurumlarına bağış konusunda benzer oranlarda yardımsever bir tutum sergilerken, ihtiyaç sahibi kimse Suriyeli sığınmacı statüsünde ise bu oran belirgin bir şekilde düşüyor. Yani mesele maddi yardım ise, toplum hayır kurumu veya ihtiyaç sahibi kişi ayrımı gözetmezken, Suriyeli sığınmacılara konusunda farklı ve çok daha olumsuz bir tutum takınıyor.

2.5. Yardımseverlik, Pozitif ve Negatif Karşılıklılık

Dr. Hande Erkut, WZB Berlin Sosyal Bilimler Merkezi
Dr. Duygu Özdemir, Friedrich-Alexander Üniversitesi Erlangen-Nürnberg

Yardımseverlik

Yardımseverlik konusu psikoloji, ekonomi ve sosyoloji gibi pek çok bilim dalının araştırma konuları arasındadır. Biz bu çalışmada yardımseverliğin ekonomik boyutuna odaklandık. Ekonomide yardımseverliği ölçmenin en genel geçer metotlarından biri insanların belirli miktar parayı kendisi ve başka bir kişi arasında nasıl paylaştığını ölçmeye dayanır. Deneysel ekonomi yardımseverliği, deneklere gerçek para verip nasıl paylaştırdıklarına bakarak ölçer (Forsythe et al., 1994). Akademik çalışmalar deneklerin bu ölçüm gerçek para verilerek yapıldığında, varsayıma dayalı olarak yapıldığı duruma göre daha az para paylaştıklarını kaydetmiştir.

Bu çalışmada yardımseverliği ölçmek için şu soruyu kullandık: "Bugün beklemediğiniz bir yerden elinize 1000 TL geçse ne kadarını bir hayır kurumuna bağışlarsınız?" Bu soruyu seçmemizin nedeni soru gerçek para ile sorulmamış olmasına rağmen, insanların gerçek para kullanarak cevapladıkları durumdaki davranışlarını doğru bir biçimde yansıttığının Falk et al. (2016) tarafından doğrulanmış olmasıdır.

Çalışmalar yardımseverliğin yardım edilen kişiye göre değiştiğini göstermiştir. Özellikle, insanların kendileriyle aynı sosyal gruptan olan insanlara karşı gösterdikleri yardımseverliğin, başka sosyal gruptan olan insanlara karşı gösterdikleri yardımseverlikten daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, başka milliyetten olan insanlara karşı olan yardımseverliğin, kendi milliyetinden olan insanlara gösterilen yardımseverliğe kıyasla daha az olduğu kaydedilmiştir (Fershtman ve Gneezy, 2001; Ahmed, 2010; Friesen et al., 2012). Biz bu çalışmada ayrımcılığı ölçmek için katılımcıların "Size 1000 TL para versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir vatandaşa verirsiniz?", ve "Size 1000 TL para versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir Suriyeli sığınmacıya verirsiniz?" sorularına verdikleri cevapları karşılaştırdık.

Pozitif ve Negatif Karşılıklılık

Yardımseverliğin yanında, yapılan davranışlara karşılık verme eğilimi de psikoloji ve ekonomi gibi birçok alanda popüler konular arasındadır. Çeşitli deneysel çalışmalar, kişilerin yapılan bir iyiliği ödüllendirme ve yapılan bir haksızlığı cezalandırma eğilimleri olduğunu göstermektedir. Bu iki durum, literatürde pozitif ve negatif karşılıklılık olarak adlandırılmaktadır. Akademik araştırmalar, karşılık verme eyleminin kişiye maddi bir masrafı olması veya teoride kişinin çıkarlarına ters düşüyor olması durumunda dahi, pozitif ve negatif karşılık eğiliminin kuvvetli olduğunu göstermektedir (Fehr ve Gächter, 2002).

Bu çalışmada karşılıklılığı ölçmek için, Falk et al. (2016) tarafından deneysel olarak onaylanmış anket sorularını kullandık. Bu sorular çeşitli ifadeler içerip, katılımcılardan 0- hiç ve 10- çok arasında ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. İfadeler aşağıdaki gibidir:

Pozitif karşılıklılığı ölçmek için

- "Biri bana iyilik yaptığında karşılığını vermek isterim."

Negatif karşılıklılığı ölçmek için

- "Haksızlığa uğradıysam, ne olursa olsun ilk fırsatta intikamımı almaya çalışırım."
- "Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile size haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?"
- "Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile başkalarına haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?"

Kullandığımız anket soruları ve benzerleri, 2005 yılında Almanya Sosyoekonomik Panelinde (SOEP) kullanılmıştır. Dohmen et al. (2008) bu data üzerinden toplumdaki karşılıklılık eğilimini ve bu eğilimin çeşitli kişisel (cinsiyet, yaş ve fiziksel özellikler) ve psikometrik ölçeklerle bağlantısını incelemiştir. Araştırmanın bulguları toplumda orta-yüksek seviyede bir pozitif karşılıklılık normunun bulunduğu, negatif karşılıklılık eğiliminin ise daha heterojen olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, Türkiye toplumundaki karşılıklılık eğilimi ve karşılıklılığın demografik ölçeklerle ve politik görüşle ilişkisi incelenmiştir.

2.5.1. Yardımseverlik ve ayrımcılık

Yardımseverlik

Yardımseverliği ölçmek için "Bugün beklemediğiniz bir yerden elinize 1000 Türk Lirası geçse ne kadarını bir hayır kurumuna bağışlarsınız?" sorusu kullanıldı. Görüştüğümüz kişiler bu soruya ortalama 444 TL olarak cevap verdiler. Kadınlar ortalama 472 TL vermeyi taahhüt ederken, erkekler ortalama 416 TL ile kadınların gerisinde kalıyor. Bunun yanısıra, bağışlanan miktarın yaşla beraber arttığını görüyoruz. 18-31 yaş grubu 422 TL verirken, 33-48 yaş grubu ortalama 438 TL bağışlıyor ve 49+ yaş grubu ortalama 474 TL ile en çok bağış yapan yaş grubu olarak göze çarpıyor.

Sonraki bölümlerde yardımseverliğin politik görüş ve dindarlık gibi çeşitli tercihlerle ve çalışma durumu gibi sosyo-ekonomik etmenlerle bağlantısı incelenmiştir.

Yardımseverlik ve politik görüş

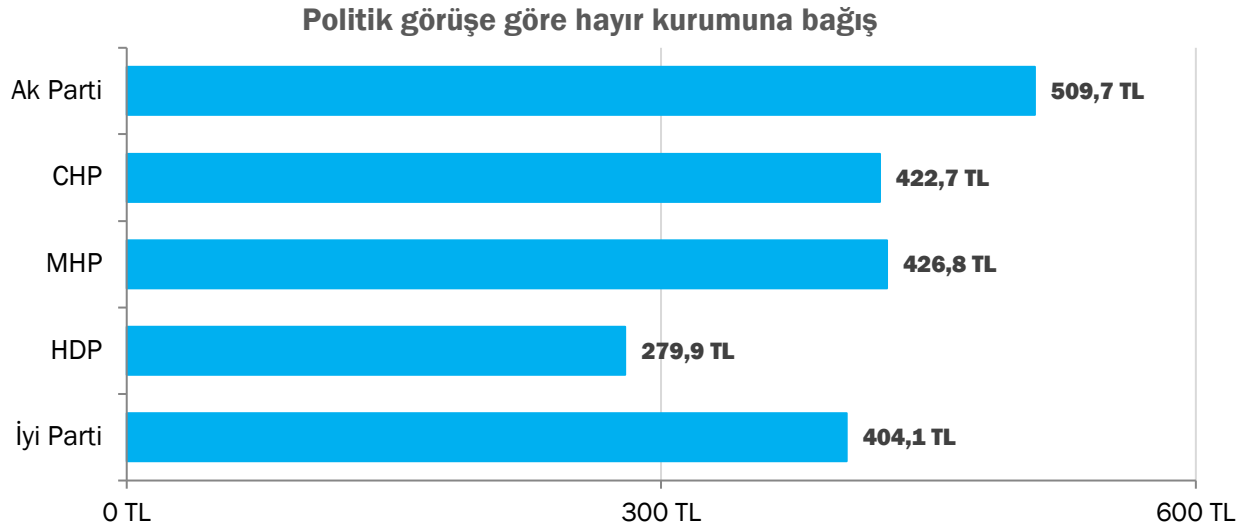

"Bugün beklemediğiniz bir yerden elinize 1000 TL geçse ne kadarını bir hayır kurumuna bağışlarsınız?" sorusuna verilen en yüksek cevap ortalama 510 TL ile Ak Partililer'den geliyor. Onları MHP, CHP ve İyi Partililer izliyor. Soruya en düşük cevap ortalama 280 TL bağış miktarı ile HDP seçmenlerinden geliyor.

Yardımseverlik ve dindarlık

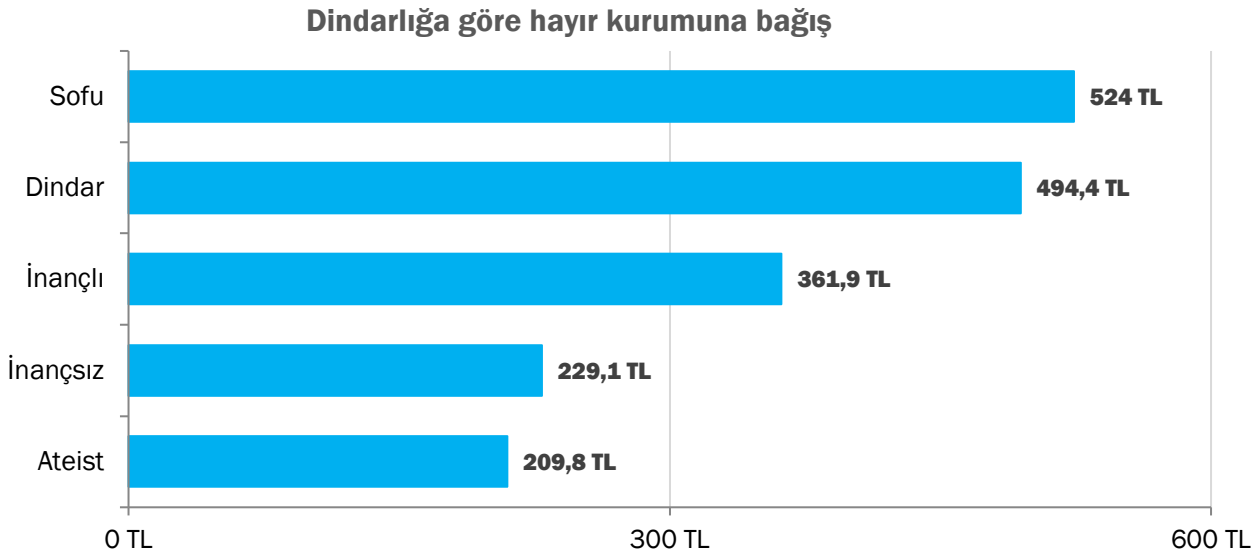

Yardımseverliği ölçmek için kullanılan hayır kurumuna bağış sorusuna verilen yanıtlar dindarlık çerçevesinde analiz edildiğinde, yardımseverliğin inanç seviyesiyle arttığı gözlemlenmiştir. En yüksek bağış miktarı belirten grup ortalama 524 TL ile sofular olurken, onları ortalama 494 TL bağış miktarıyla dindar ve 362 TL ile inançlı grupları takip ediyor. En az bağış yapan iki grup olarak da inançsızlar ve ateistler öne çıkmaktadır.

Yardımseverlik ve çalışma durumu

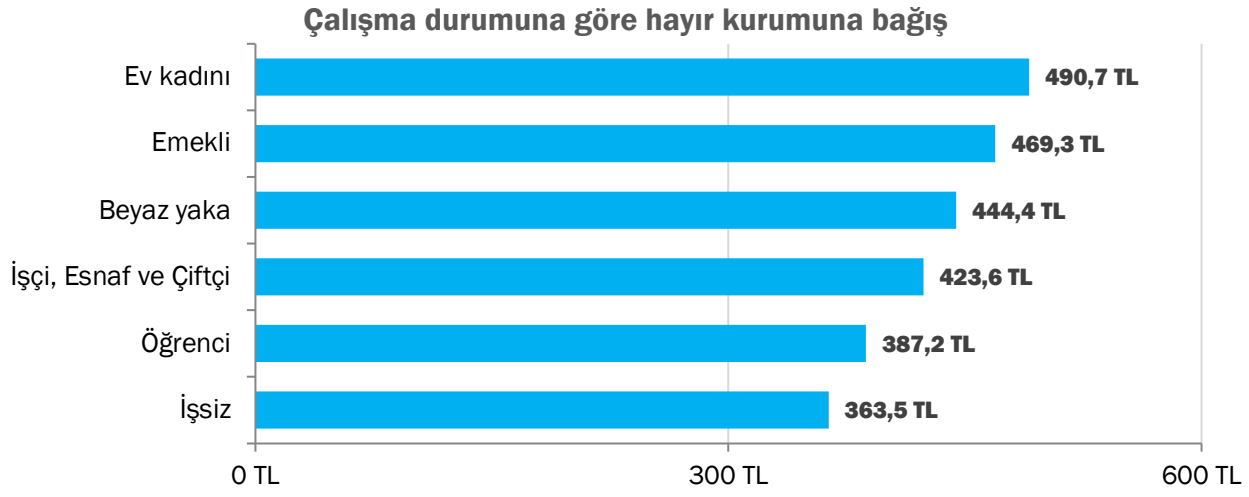

Hayır kurumuna en az bağış yapacağını belirten gruplar işsiz ve öğrenci grupları olarak öne çıkmaktadır. En yüksek bağış yapan grup 491 TL ile ev kadınları olarak belirlenmiştir. Onları ikinci olarak emekliler izlemektedir.

Ayrımcılık

Yardımseverliğin belirli gruplara yönelik olarak değişip değişmediğine bakmak için aşağıdaki iki soruyu sorduk:

- "Size 1000 Türk Lirası para versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir vatandaşa verirsiniz?"
- "Size 1000 Türk Lirası para versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir Suriyeli sığınmacıya verirsiniz?"

Bu iki soruya verilen cevaplar arasındaki farkı ayrımcılık olarak tanımlıyoruz. İhtiyacı olan bir vatandaşa, Suriyeli bir sığınmacıya verilenden daha çok para verildiği durumları negatif ayrımcılık, daha az para verildiği durumları pozitif ayrımcılık olarak adlandırıyoruz.

Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi araştırmada görüşülen kişilerin ağırlıklı olarak negatif ayrımcılık yaptığı ortaya çıkmaktadır. İhtiyacı olan bir vatandaşa, ihtiyacı olan bir Suriyeli sığınmacıya verdiklerinden ortalama 217 TL daha fazla para vermeyi taahhüt ediyorlar.

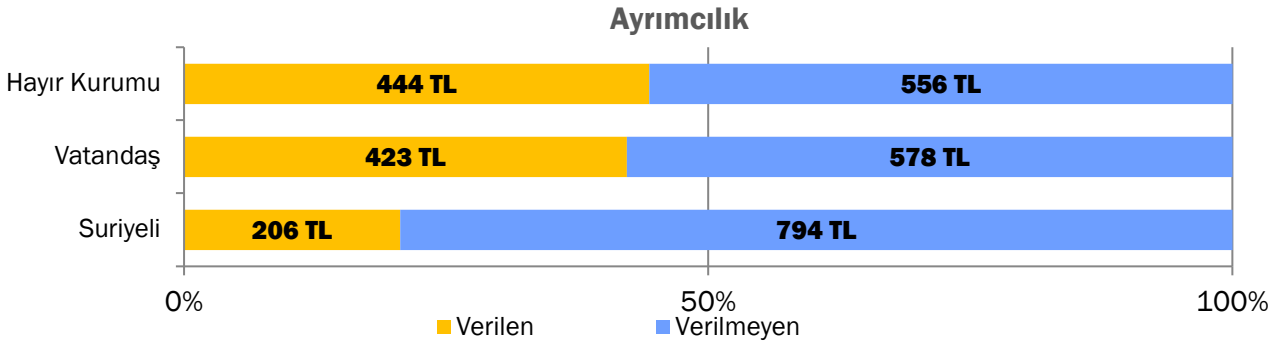

Gözlemlediğimiz ayrımcılık, soruları cevaplayanın cinsiyetine göre değişim göstermemektedir. Bununla beraber, ayrımcılığın yaş ile beraber arttığını görüyoruz. 18-31 yaş grubu bir vatandaşa Suriyeli bir sığınmacıya verdiğinden ortalama 189 TL daha fazla verirken, 33-48 yaş grubu ortalama 217 TL, ve 49 ve üstü yaş grubu ortalama 247 TL daha fazla veriyor.

Ayrımcılık ve Politik Görüş

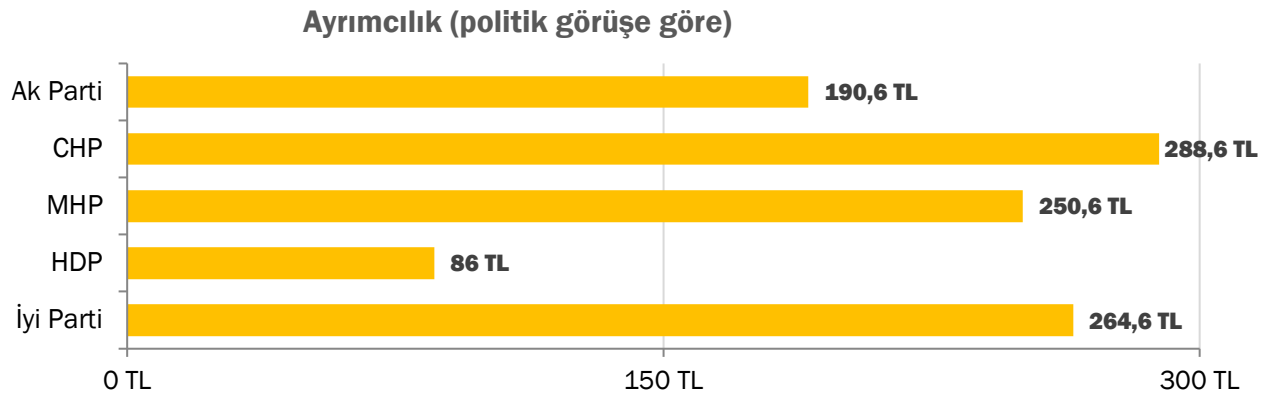

Geçtiğimiz seçimde ana muhalefet partisi CHP'ye oy verenler, Suriyeli sığınmacılara en çok ayrımcılık yapan grup olarak göze çarpıyor. CHP seçmenlerini sağ partiler MHP ve İyi parti seçmenleri izliyor. Ak Parti seçmenleri bu üç partiye göre daha az ayrımcılık yaparken, HDP'liler en az ayrımcılık grup olarak karşımıza çıkıyor. İstatistiksel olarak Ak Parti, MHP ve İyi Parti seçmenlerinin yaptığı ayrımcılık arasinda bir fark gözlemlenemezken, CHP seçmenlerinin bu üç partinin seçmenlerine göre daha çok ayrımcılık yaptığı ve HDP seçmenlerinin bu üç partinin seçmenlerine göre daha az ayrımcılık yaptığı belirleniyor.

Ayrımcılık ve Dindarlık

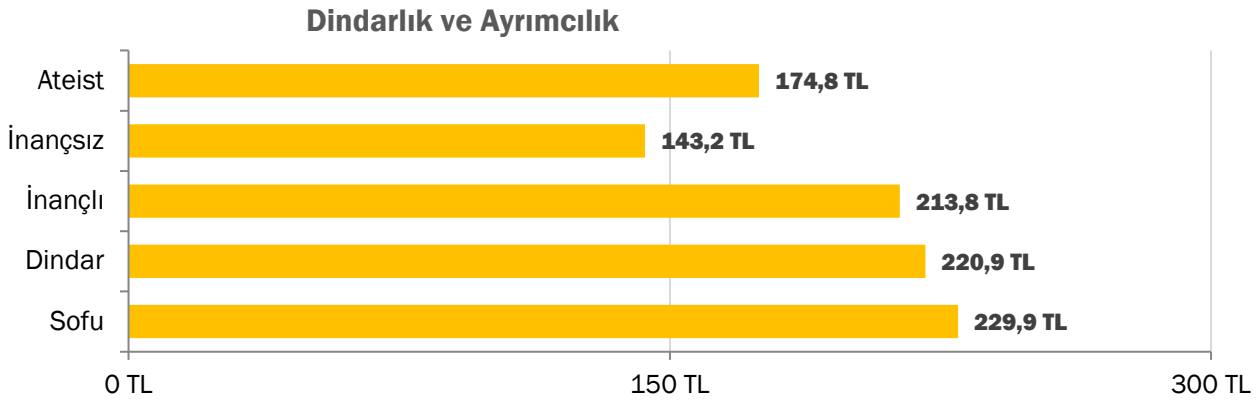

Bir önceki bölümde gösterilen bulgulara göre yardımseverlik inanç seviyesiyle beraber artıyor olsa da yardımseverliğin yapıldığı gruba göre koşullu olduğu bulunmuştur. En yardımsever ilk üç grup olan sofu, dindar ve inançlı gruplar, Suriyeli sığınmacılara en çok ayrımcılık yapan gruplar olarak göze çarpmaktadır. Sofular ihtiyacı olan bir vatandaşa, ihtiyacı olan bir Suriyeli sığınmacıya verdiğinden ortalama 230 TL daha fazla vermeyi tercih ederken, bu fark dindar

grupta 221 TL ve inançlı grupta 214 TLdir. Bu üç grup, ateist ve inançsızlara kıyasla ortalamada 64 TL daha fazla ayrımcılık yapıyor olsalar da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Suriyeli sığınmacılara yapılan ayrımcılığın parti tabanında dindarlıkla ne yönde bağlantılı olduğu da araştırılmıştır. En çok ayrımcılık yapan grup olarak öne çıkan CHP seçmenleri arasında, ayrımcılığın inanç seviyesiyle beraber arttığı görülmektedir. Bu durum MHP ve İyi Parti seçmenleri için de geçerlidir. Her üç grupta da sofuların en çok ayrımcılık yapan grup olduğu ve onları dindar grubun takip ettiği öne çıkmaktadır. Ak Parti seçmenleri arasında ise ayrımcılığın inanç seviyesinden etkilenmediği gözlenmektedir.

Dindarlık ve ayrımcılık bağlantısının oy verilen partiye göre farklılık göstermesi, yapılan ayrımcılığın dindarlığın yanında parti söylemleriyle de bağlantılı olduğunu işaret etmektedir.

Ayrımcılık, Çalışma Durumu ve Eğitim

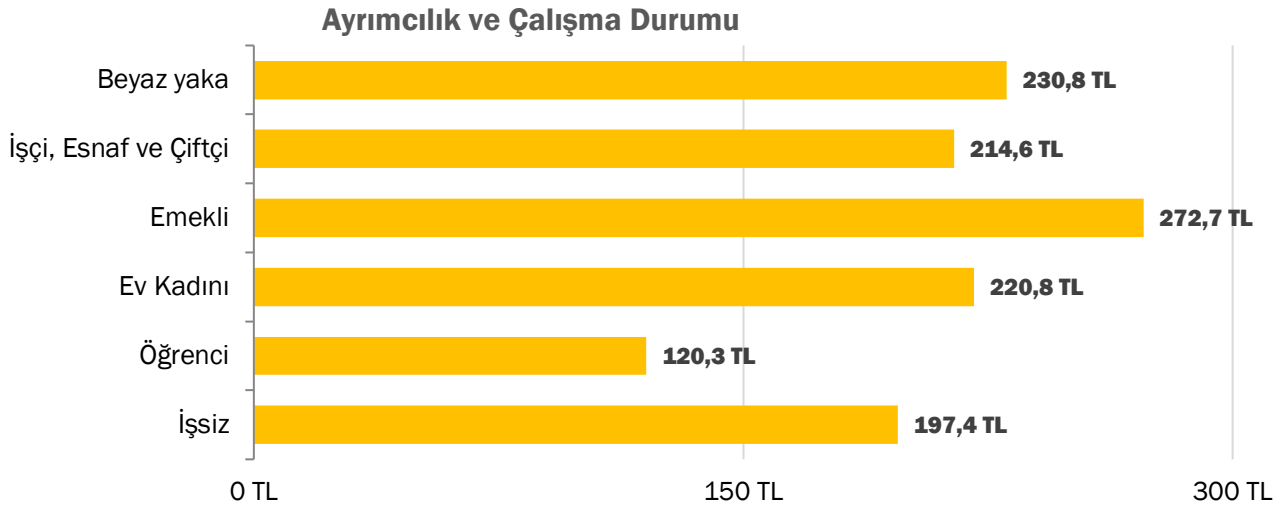

Yardımseverlik başlığında, hayır kurumuna bağış sorusuna verilen yanıtlara göre en yardımsever iki grubun ev kadınları ve emekliler olduğunu göstermiştik. En yardımsever grupta olmasına rağmen, Suriyeli sığınmacılara karşı en çok ayrımcılık yapan grubun emekliler olduğu belirlenmiştir. Ayrımcılıkta beyaz yakalılar ikinci sırada gelmektedir.

Toplumda Suriyeli sığınmacılarla ilgili işsizliği arttırdıkları ve düşük maaşla çalışmaları dolayısıyla işverenler tarafından tercih edildiği söylemleri dolaşmaktadır. Bu söylemler üzerinden sonuçları değerlendirecek olursak, işsiz ve mavi yakalıların en yüksek ayrımcılığı yapması beklenir. Beklenenin aksine, bulgular Suriyeli sığınmacıların varlığından doğrudan etkilenmeyen gruplarda, Suriyelilere karşı daha fazla ayrımcılık yapıldığını göstermektedir.

Yardımseverliğin eğitim seviyesiyle bağlantısı incelendiğinde belirgin bir ilişki bulunmamıştır. Fakat ayrımcılığın eğitim seviyesiyle azaldığı bulgular arasındadır.

Ayrımcılık ve İyilik

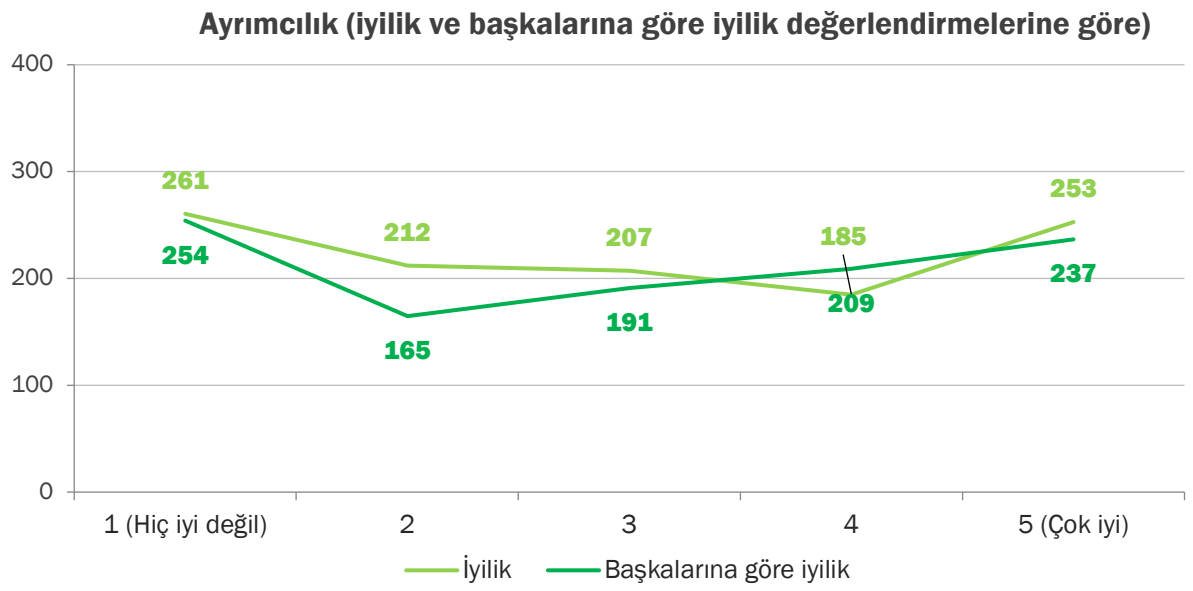

Yapılan ayrımcılığı, kişilerin kendilerini ne kadar iyi bir insan olarak gördükleri ve başkalarının kendilerini ne kadar iyi bir insan olarak gördüklerine inandıkları sorularına verdikleri cevaplara göre yukarıdaki grafikte grupladık.

Kendilerini iyilik konusunda uçlarda tanımlayanlar (iyilik derecesi olarak 'Hiç iyi değil' ve 'Çok iyi' olarak belirtenler), ortalarda tanımlayanlara göre (iyilik derecesi olarak 2, 3 ve 4 olarak belirtenler) ayrımcılık yapmaya daha çok meyilli. Kendilerini iyilik seviyesine göre 'Çok iyi' olarak tanımlamayanlara baktığımızda iyilik seviyesi arttıkça ayrımcılığın azaldığını görüyoruz. Kendilerini başkalarının ne kadar iyi bir insan olarak gördüğü konusunda 'Hiç iyi değil' olarak tanımlamayanlara baktığımızda ise iyilik seviyesi arttıkça ayrımcılığın arttığını gözlemliyoruz.

2.5.2. Karşılıklılık: kötülüğü cezalandırma ve intikam

Pozitif karşılıklılık eğilimini ölçmek için, katılımcılardan "Biri bana iyilik yaptığında karşılığını vermek isterim." önermesini 0 (Hiç) – 10 (Çok) arasında derecelendirmelerini istedik. Bulgularımız toplumda yüksek oranda pozitif karşılıklılık durumu olduğunu göstermektedir. Bu soruya 10 üzerinden, ortalama 8,9 cevabı verilmiştir. Fakat, pozitif karşılığın herhangi bir demografik ve politik ölçekten etkilenmediği, genel olarak tüm gruplarda pozitif karşılıklılığın genel ortalamaya yakın seyrettiği görülmüştür. Bu sonuç, literatürdeki araştırmaların bulgularını desteklemektedir.

Görüştüğümüz kişilerin negatif karşılıklılığını, yani intikam alma ve kendilerine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı cezalandırma eğilimini ölçmek için aşağıdaki soruları sorduk ve cevapları 0 (Hiç meyilli değilim) – 10 (Çok meyilliyim) ölçeğinde değerlendirmelerini istedik.

- "Haksızlığa uğradıysam, ne olursa olsun ilk fırsatta intikamımı almaya çalışırım."
- "Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile size haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?"
- "Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile başkalarına haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?"

Bulgularımız, pozitif karşılıklılığın aksine, negatif karşılıklılığın çeşitli gruplarda farklılık gösterdiğini işaret etmektedir. Bu sebeple, bu bölümde sadece negatif karşılıkla ilgili sonuçlara odaklandık.

Yapılan haksızlığı cezalandırma ve intikam alma eğilimi

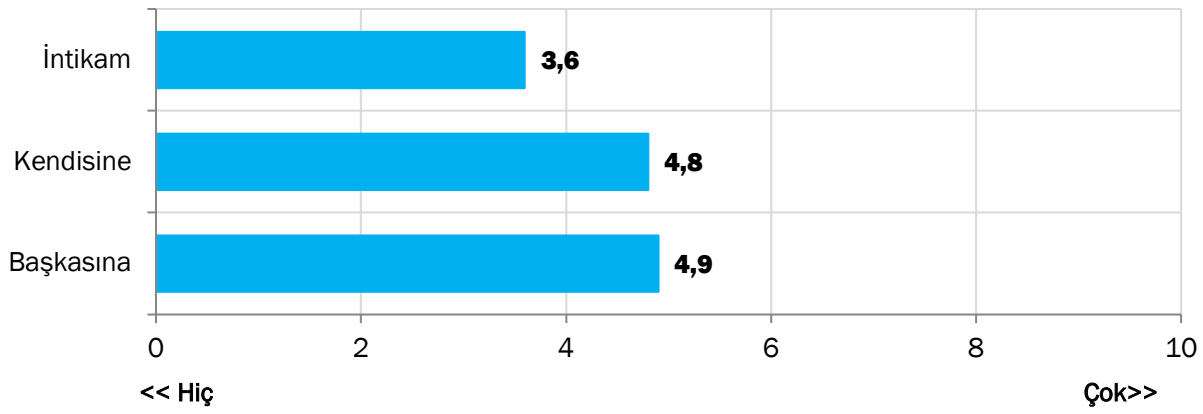

Yukarıdaki grafikte görülebileceği gibi, görüşülen kişiler intikam almaya, kendilerine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı cezalandırmak kadar meyilli değiller. Ayrıca detaylı analizler gösteriyor ki, erkekler ve gençler intikam almaya ve kendilerine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı cezalandırmaya kadınlara ve yaşlılara göre daha meyilliler. Örneğin, kadınlar intikam alma meyillerini 10 üzerinden ortalama 3,1 olarak belirtirken, erkekler ortalama 4,1 olarak belirtiyor. Buna ek olarak, 18-31 yaş grubu intikam alma meyillerini 4,3 olarak belirtirken, 33-48 yaş grubu ortalama 3,6, ve 49 ve üstü yaş grubu ortalama 2,9 olarak belirtiyor.

Kötülüğü Cezalandırma ve Politik Görüş

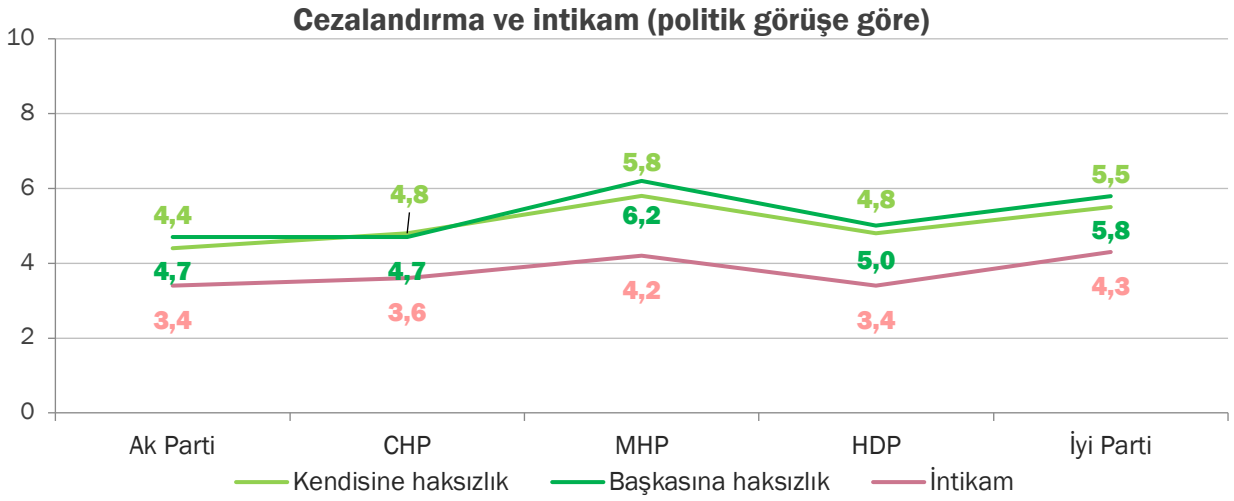

Politik görüşe göre cezalandırma ve intikam alma eğilimi yukarıdaki grafikte verilmiştir. Sonuçlar sağ görüşlü MHP ve İyi Parti seçmenlerinin diğer parti seçmenlerine göre cezalandırmaya ve intikam almaya daha meyilli olduğunu gösteriyor.

Kötülüğü Cezalandırma ve Dindarlık

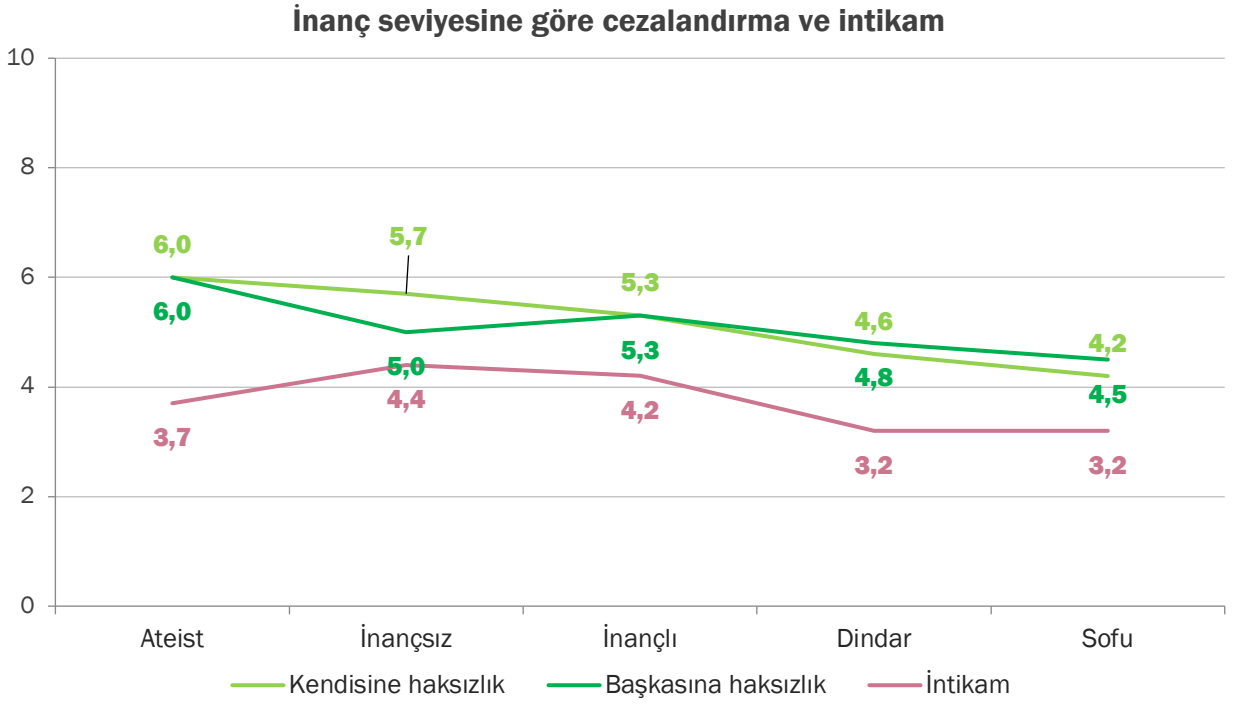

Cezalandırma ve intikam alma eğiliminin dindarlıkla ilişkisi yukarıdaki grafikte incelenmiştir. Görüldüğü üzere, inanç seviyesi arttıkça kişilerin kendilerine veya başkalarına yapılan haksızlığa karşı cezalandırma eğilimi azalmaktadır. Tüm gruplarda intikam alma eğiliminin haksızlığa karşı cezalandırma eğiliminden belirgin olarak daha az olduğu görülmektedir.

Kötülüğü Cezalandırma ve Eğitim Seviyesi

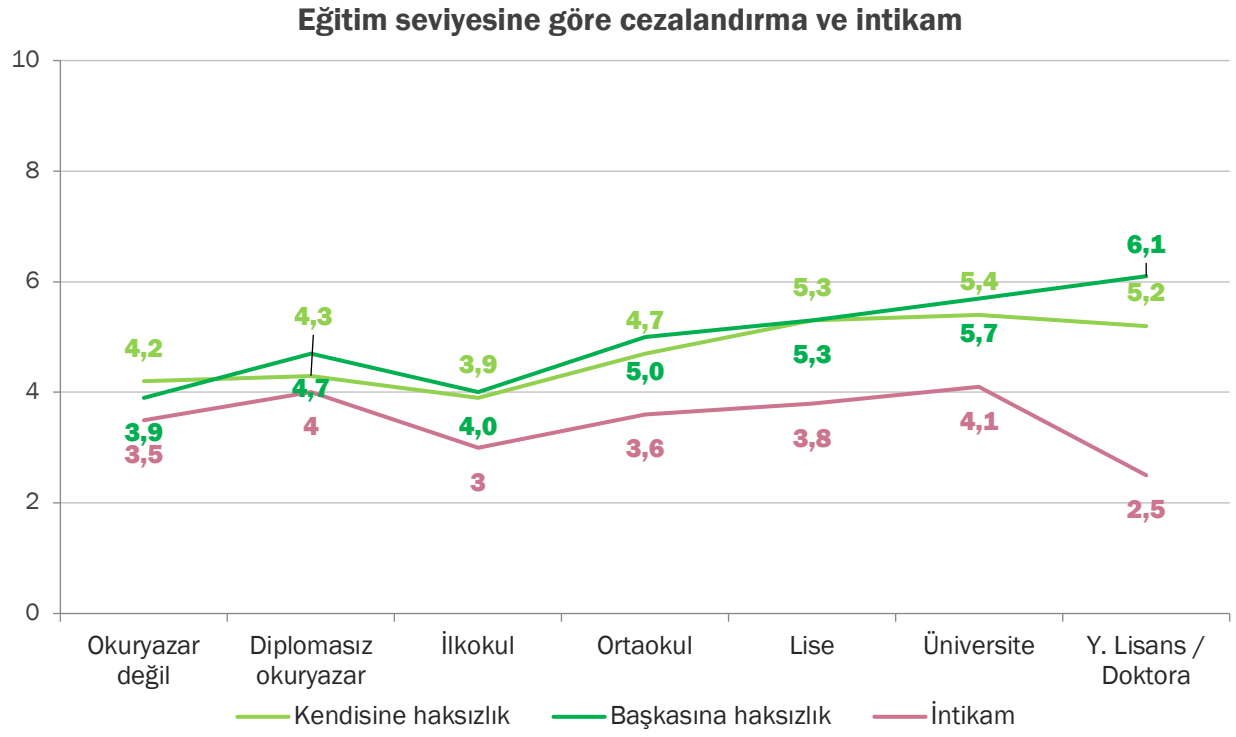

Cezalandırma ve intikam alma eğiliminin eğitim seviyesiyle ilişkisi de araştırılmıştır. Bulgular eğitim seviyesiyle haksızlığa karşı cezalandırma eğiliminin arttığını göstermektedir. Kendilerine ve başkalarına yapılan haksızlığı cezalandırma eğilimi hemen hemen tüm gruplarda aynı seviyededir. Bu durum sadece en yüksek eğitim seviyesine sahip yüksek lisans ve doktora grubunda farklılık göstermektedir. Bu gruptaki katılımcılarda başkalarına yapılan haksızlığa karşı kendilerininkine oranla daha yüksek bir cezalandırma eğilimi görülmüştür.

Kaynakça

Ahmed, A. M. (2010). What is in a surname? The role of ethnicity in economic decision making. *Applied Economics*, *42*(21), 2715-2723.

Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D., & Sunde, U. (2008). Representative trust and reciprocity: Prevalence and determinants. *Economic Inquiry*, *46*(1), 84-90.

Falk, A., Becker, A., Dohmen, T. J., Huffman, D., & Sunde, U. (2016). The preference survey module: A validated instrument for measuring risk, time, and social preferences.

Fehr, E., & Gächter, S. (2002). Altruistic punishment in humans. *Nature*, *415*(6868), 137.

Fershtman, C., & Gneezy, U. (2001). Discrimination in a segmented society: An experimental approach. *The Quarterly Journal of Economics*, *116*(1), 351-377.

Forsythe, R., Horowitz, J. L., Savin, N. E., & Sefton, M. (1994). Fairness in simple bargaining experiments. *Games and Economic Behavior*, *6*(3), 347-369.

Friesen, J., Arifovic, J., Wright, S. C., Ludwig, A., Giamo, L., & Baray, G. (2012). Ethnic identity and discrimination among children. *Journal of Economic Psychology*, *33*(6), 1156-1169.

2.6. Değerlendirme

İyilik meselesine Türkiye toplumunun bakışını değerlendirdiğimizde göze çarpan ilk unsur toplumun yarısından fazlasının iyiliği erdemlilikle bağdaştırması ve tarif etmesidir. Azımsanmayacak diğer kesim ise inançlı olmak üzerinden bir tarifte bulunmuştur. İyi insan tanımını çeşitli özellikler üzerinden detaylandırdığımızda toplumun iyi insanı, dolayısıyla iyiliği dürüstlük, ahlaklı olmak ve namuslu olmak temeline oturtmak konusunda mutabık olduğunu görüyoruz. Ancak, Türkiye toplumunu tek birey gibi düşünecek olsaydık bu bireyin iyiliğin kökenini erdeme dayandıran biri olarak görebilirdik.

Kötü huylar, kötü davranışlar, insandaki kötülüğün kökeni gibi konularda önemli ölçüde ortaklaşan fikirlere sahip olduğumuzu ifade edebiliriz. Toplum olarak açgözlülük ve kibir, iftira atmak ve yalan söylemek gibi birbiriyle oldukça ilişkili sayılabilecek huy ve davranışları en kötüleri olarak görüyor, kötülüğün doğuştan geldiğini yani ruhumuzda barındırdığımızı düşünüyoruz. Zamanla iyi insanlara dönüşme olasılığını genel olarak az görsek de toplumun daha inançlı kesimleri toplumun geri kalanından farklı düşünüyor. Bulgularımız bu eğilimin inançlı olmayla olan ilişkisini de teyit ediyor. İbn-i Haldun'un iyiliğe giden yolda dini önemli bir unsur olarak görmesi, araştırmadan elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında Türkiye toplumunun düşünceleriyle paralellik gösteriyor. Toplumun ciddi bir kısmı iyilik kavramıyla bağdaştırılan erdemlerin bir inanç çerçevesiyle zaten kazanılacağı, ayrıca edinilmesi gerekmeyeceği kanısındadır.

Toplum ölçeğinde iyilik kavramının ana hatlarına dair bir fikir birliğinden bahsedilebilir: insanların çoğu iyi insan tipini tanımlarken öncelik sıralamaları değişse bile hemen hemen aynı özelliklere işaret ediyor. Ancak kişilere en çok kötülük belirten davranışlar sorulduğunda verilen cevaplar, din ve inanç hassasiyetinin değişen seviyelerine göre farklılaşıyor.

Pratiklere baktığımızda toplumun genel karakterinde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın önemli yer tuttuğunu ancak kendisinden olmayana da mesafeli davrandığını söyleyebiliriz. Yardımlaşma konusunda ihtiyaç sahibi kimse ona göre tavır takınan toplumumuz Türkiyeli birine ve sivil toplum kuruluşlarına cömert davranırken konu Suriyeli ihtiyaç sahibi biri olunca aynı cömertliği göstermemektedir.

Toplumumuzun kendisine yapılan iyiliklere iyilikle cevap vermek (pozitif karşılıklılık) eğilimi demografik küme farketmeksizin oldukça yüksek ancak kendisine yapılan kötülüğe kötülükle cevap vermek, yani cezalandırma, intikam alma eğilimi (negatif karşılıklılık) milliyetçi hisleri yüksek, eğitimli ve daha az inanan gruplarda daha yüksek ölçülüyor.

Oldukça dindar bir toplum olmamıza rağmen, insanların iyi yönde değişebileceğini ve iyilik ve kötülüğün doğuştan gelmediğini temenni eden tanımlı bir değerler sistemi olarak dine bağlı olmak iyilik baskın tanımı olarak ortaya çıkmıyor. Kötülüğün doğuştan geldiği ve değişemeyeceği görüşüne biraz daha yakın olan erdemlilik anlayışı daha yaygın.

3. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ

3.1. Araştırmanın Genel Tanımı

Bu raporun dayanağı olan araştırmalar, KONDA Barometresi aboneleri için, KONDA Araştırma ve Danışmanlık A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması 2-3 Kasım 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, Türkiye'deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun, saha çalışmasının yapıldığı günlerdeki siyasal eğilimlerini, tercihleri ve profillerini yansıtmaktadır.

Araştırma, Türkiye'nin 18 yaş üstü yetişkin nüfusunu temsil edecek deneklerin tercihlerindeki eğilim ve değişimleri belirlemek ve izlemek için tasarlanmış ve uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularının hata payı, yüzde 95 güven aralığında +/- 1,7, yüzde 99 güven aralığında yüzde +/- 2,3'dür.

3.2. Örneklem

Örneklem, ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine dayalı mahalle ve köylerin nüfus büyüklükleri ve eğitim seviyeleri verileri ile 1 Kasım 2015 Genel seçimlerinin mahalle ve köy sonuçları katmanlandırılarak hazırlanmıştır. Yerleşim yerleri önce kır/kent/metropol olarak ayrıştırılmış ve 13 bölge esas alınarak örneklem tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında, 28 ilin merkez dahil 104 ilçesine bağlı 154 mahalle ve köyünde 2714 kişiyle hanelerinde yüzyüze görüşülmüştür. Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır.

Gidilen il	28
Gidilen ilçe	104
Gidilen mahalle/köy	154
Görüşülen denek	2714

Yaş grubu	Kadın	Erkek
18-32 yaş	3 denek	3 denek
33-48 yaş	3 denek	3 denek
49 yaş ve üstü	3 denek	3 denek

	Düzey 1 (13 bölge)	Gidilen iller
1	İstanbul	İstanbul
2	Batı Marmara	Balıkesir, Tekirdağ
3	Doğu Marmara	Bolu
4	Ege	İzmir, Manisa, Denizli
5	Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir
6	Batı Anadolu	Ankara, Konya
7	Akdeniz	Adana, Antalya, Hatay, Mersin
8	Orta Anadolu	Kayseri, Sivas
9	Batı Karadeniz	Samsun, Tokat
10	Doğu Karadeniz	Trabzon
11	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Kars
12	Ortadoğu Anadolu	Malatya, Van
13	Güneydoğu Anadolu	Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa

	Anketin yapıldığı bölge	Kır	Kent	Metropol	Toplam
1	İstanbul			20,4	20,4
2	Batı Marmara	,7	2,6	,7	4,0
3	Ege	2,0	6,6	5,0	13,6
4	Doğu Marmara	1,2	2,5	5,0	8,7
5	Batı Anadolu	,7	1,9	6,7	9,3
6	Akdeniz	2,0	5,7	5,4	13,0
7	Orta Anadolu	,6	2,6	1,6	4,8
8	Batı Karadeniz	1,7	3,1	,7	5,5
9	Doğu Karadeniz	1,4	1,8		3,2
10	Kuzeydoğu Anadolu	1,3	,9		2,3
11	Ortadoğu Anadolu	,7	2,9	,7	4,2
12	Güneydoğu Anadolu	2,0	4,4	4,6	11,0
	Toplam				100,0%

4. TÜM CEVAP DAĞILIMLARI

4.1. Deneklerin Profili

Cinsiyet	Yüzde
Kadın	49,8
Erkek	50,2
Toplam	100,0

Yaş	Yüzde
18 - 32 yaş	35,2
33 - 48 yaş	33,3
49+ yaş	31,5
Toplam	100,0

Eğitim durumu	Yüzde
Okuryazar değil	4,6
Diplomasız okur	2,5
İlkokul mezunu	27,5
İlköğretim / Ortaokul mezunu	15,5
Lise mezunu	29,4
Üniversite mezunu	18,2
Yüksek lisans / Doktora	2,3
Toplam	100,0

Eğitim durumu (gruplanmış)	Yüzde
Lise altı	50,1
Lise	29,4
Üniversite	20,5
Toplam	100,0

Nerede büyüdü	Yüzde
Köy	31,6
Kasaba/İlçe	21,7
Şehir	30,4
Büyükşehir	16,3
Toplam	100,0

Hane kişi sayısı	Yüzde
1 - 2 kişi	19,0
3 - 5 kişi	65,2
6 - 8 kişi	13,2
9 ve daha fazla kişi	2,5
Toplam	100,0

Doğum yeri (bölge)	Yüzde
İstanbul	8,0
Batı Marmara	3,5
Ege	9,5
Doğu Marmara	6,6
Batı Anadolu	7,8
Akdeniz	12,6
Orta Anadolu	7,3
Batı Karadeniz	9,6
Doğu Karadeniz	5,0
Kuzeydoğu Anadolu	6,2
Ortadoğu Anadolu	7,5
Güneydoğu Anadolu	15,1
Yurtdışı	1,2
Toplam	100,0

Çalışma durumu	Yüzde
Devlet memuru	5,6
Özel sektör	8,0
İşçi	9,9
Esnaf	5,2
Tüccar / iş adamı	,9
Serbest meslek sahibi	1,9
Çiftçi, ziraatçı, hayvancı	3,5
Çalışıyor, diğer	6,7
Emekli	12,6
Ev kadını	29,1
Öğrenci	8,9
İşsiz	6,3
Çalışamaz halde	1,4
Toplam	100,0

Çalışma durumu (gruplanmış)	Yüzde
Beyaz yaka çalışan	16,4
İşçi, esnaf, çiftçi	25,2
Emekli	12,6
Ev kadını	29,1
Öğrenci	8,9
İşsiz	7,8
Toplam	100,0

Hayat tarzı kümesi	Yüzde
Modern	29,6
Geleneksel Muhafazakâr	45,6
Dindar Muhafazakâr	24,8
Toplam	100,0

Sosyal medya	Yüzde
Sosyal medya kullanıyor	74,7
Sosyal medya kullanmıyor	25,3
Toplam	100,0

Sosyal medya	Yüzde
Facebook	44,2
Twitter	22,0
Whatsapp	65,1
Youtube	35,9
Instagram	45,3
Tiktok	5,0
Diğer	1,1
İnternete giriyorum ama sosyal medyayı kullanmıyorum	4,6
İnternete hiç girmiyorum	20,2

Örtünme durumu	Yüzde
Örtmüyor	28,4
Başörtüsü	47,5
Türban	8,2
Çarşaf, peçe	1,0
Görüşülen kişi bekar erkek	14,9
Toplam	100,0

Haber seyrettiği TV kanalı	Yüzde
Haberleri TV'den izlemiyorum.	7,8
TV izlemiyorum.	5,0
Haber takip etmiyorum.	6,3
A Haber	6,3
ATV	13,2
CNN Türk	1,4
Fox TV	28,1
Haber Türk	1,8
Halk TV	1,7
Kanal 7	1,4
Kanal D	2,9
NTV	2,0
Show TV	4,7
Star TV	2,2
TRT	10,9
Ulusal Kanal	,2
Diğer kanallar	4,1
Toplam	100,0

Bu hanenin malı olan arabanız var mı?	Yüzde
Var	50,0
Yok	50,0
Toplam	100,0

Etnik köken	Yüzde
Türk	75,9
Kürt	18,6
Zaza	1,8
Arap	1,7
Diğer	2,0
Toplam	100,0

Din/mezhep	Yüzde
Sünni (Hanefi veya Şafii) Müslüman	91,2
Alevi Müslüman	5,1
Diğer	3,7
Toplam	100,0

Dindarlık	Yüzde
Ateist	2,0
İnançsız	2,8
İnançlı	31,0
Dindar	51,7
Sofu	12,5
Toplam	100,0

Aylık hane geliri	Yüzde
1200 TL ve altı	6,6
1201 - 2000 TL	19,1
2001 - 3000 TL	30,6
3001 - 5000 TL	29,9
5001 - 8000 TL	9,0
8001 TL ve üstü	4,9
Toplam	100,0

Ekonomik sınıflar	Yüzde
Alt gelir	20,0
Alt orta sınıf	29,1
Yeni orta sınıf	28,5
Üst gelir	22,4
Toplam	100,0

Oturulan evin tipi	Yüzde
Gecekondu	4,0
Müstakil, geleneksel ev	29,7
Apartman	60,5
Site içinde	5,7
Çok lüks bina, villa	,1
Toplam	100,0

4.2. İyilik, Kötülük, Yardımseverlik

Sizce aşağıdaki insanlardan hangisi en iyi insandır?	Yüzde
Erdemli biri	56,9
İnançlı, dindar biri	43,1
Toplam	100,0

Sizce iyi bir insan hangi 2 özelliğe sahiptir?	Yüzde
Çalışkan	22,5

Eğitimli	18,4
Dürüst	45,8
İlkeli	7,6
Sözünü tutan	10,7
Yardımsever	17,0
Namuslu	30,2
Düşünceli	8,0
Ahlaklı	33,4

Aşağıdakilerden hangilerini yaptınız?	Yüzde
Karşılık beklemeden tanıdığınız birine yardım etmek	83,2
Zekat vermek	62,4
Dilencilere para vermek	50,3
Karşılık beklemeden	74,3
Dernek veya vakıflara bağış yapmak	23,1
Gönüllü olarak, hiçbir ücret almadan bir projede yer almak	26,2
Fitre vermek	60,2

Sizce aşağıdakilerden hangisi en kötüsüdür?	Yüzde
Açgözlülük	36,1
Kıskançlık	13,0
Kibir	26,9
Oburluk	,4
Öfkeli olmak	5,1
Şehvet düşkünlüğü	12,6
Tembellik	5,9
Toplam	100,0

Sizce aşağıdaki davranışlardan hangisi en kötüsüdür?	Yüzde
Büyü yapmak	13,8
Domuz eti yemek	6,0
İçki içmek	4,5
İftira atmak	38,2
Yalan söylemek	20,2
Zina yapmak	17,2
Toplam	100,0

Size 1000 Türk Lirası versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir vatandaşa verirsiniz?	Yüzde
Hepsini bağışlar	15,2
Kendine daha az ayırır	5,8
Yarısını bağışlar	32,5

Kendine daha çok ayırır	29,0
Hiç bağışlamaz	17,5
Toplam	100,0

Sizce aşağıdaki davranışlardan hangisi en kötüsüdür?	Yüzde
Büyü yapmak	13,8
Domuz eti yemek	6,0
İçki içmek	4,5
İftira atmak	38,2
Yalan söylemek	20,2
Zina yapmak	17,2
Toplam	100,0

Karşılık beklemeden birine yardım etme ihtimaliniz ne kadardır?	Yüzde
0 - Hiç	,7
1	,6
2	1,0
3	1,4
4	2,8
5	10,2
6	6,0
7	9,8
8	15,3
9	10,5
10 - Çok	41,6
Toplam	100,0

Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile size haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?	Yüzde
0 - Hiç	18,9
1	6,1
2	5,7
3	6,9
4	6,1
5	16,5
6	6,6
7	6,2
8	7,5
9	3,4
10 - Çok	16,1
Toplam	100,0

Haksızlığa uğradıysam, ne olursa olsun ilk fırsatta intikamımı almaya çalışırım.	Yüzde
0 - Hiç	29,6
1	9,3
2	8,9
3	7,6
4	5,7
5	12,2
6	4,5
7	4,4
8	3,7
9	2,9
10 - Çok	11,1
Toplam	100,0

Sonuçları sizi olumsuz etkileyecek olsa bile başkalarına haksızlık yapan birini cezalandırmaya ne kadar meyillisiniz?	Yüzde
0 - Hiç	18,1
1	6,1
2	6,0
3	5,7
4	6,7
5	16,3
6	5,0
7	7,6
8	8,4
9	4,4
10 - Çok	15,8
Toplam	100,0

Biri bana iyilik yaptığında karşılığını vermek isterim.	Yüzde
0 - Hiç	1,0
1	,4
2	,4
3	,9
4	1,4
5	4,1
6	3,2
7	4,2
8	10,1
9	11,2
10 - Çok	63,1

Toplam	100,0

Kötülük bazı insanların ruhunda vardır.	Yüzde
0 - Hiç	6,9
1	1,7
2	2,5
3	3,6
4	3,3
5	10,3
6	5,1
7	6,3
8	9,2
9	6,8
10 - Çok	44,3
Toplam	100,0

Kötü insanlar da zamanla iyiye dönüşebilirler.	Yüzde
0 - Hiç	14,9
1	4,1
2	4,1
3	5,0
4	4,1
5	16,5
6	7,2
7	7,9
8	9,3
9	5,3
10 - Çok	21,7
Toplam	100,0

Bugün beklemediğiniz bir yerden elinize 1000 Türk Lirası geçse ne kadarını bir hayır kurumuna bağışlarsınız?	Yüzde
Hepsini bağışlar	19,9
Kendine daha az ayırır	5,8
Yarısını bağışlar	27,4
Kendine daha çok ayırır	31,2
Hiç bağışlamaz	15,7
Toplam	100,0

Aşağıdaki dernek, vakıflardan hangilerini biliyorsunuz?	Yüzde
AKUT	54,0
ÇYDD	22,9
Ensar Vakfı	39,3
Furkan Vakfı	16,6
İHH	38,2
KADEM	19,4
LÖSEV	77,8
Mehmetçik Vakfı	82,8
Mor Çatı	25,6
TEGV	24,0
TEMA	64,2
TOG	15,8
TÜGVA	21,8
TÜRGEV	30,8

Sadece bir kuruma bağış yapacak olsanız, hangi kurumu tercih ederdiniz?	Yüzde
AKUT	2,6
ÇYDD	1,7
Ensar Vakfı	,7
Furkan Vakfı	,4
İHH	4,7
KADEM	,3
LÖSEV	34,7
Mehmetçik Vakfı	40,9
Mor Çatı	2,0
TEGV	,8
TEMA	6,4
TOG	,3
TÜGVA	,2
TÜRGEV	,9
Diğer	3,3
Toplam	100,0

Sizce, siz ne kadar iyi bir insansınız?	Yüzde
1 - Hiç	1,5
2	2,6
3	27,2
4	34,7
5 - Çok	34,0
Toplam	100,0

Sizce, çevrenizdekiler sizi ne kadar iyi olarak görüyor?	Yüzde
1 - Hiç	1,5
2	2,3
3	19,0
4	32,8
5 - Çok	44,4
Toplam	100,0

Size 1000 Türk Lirası versek ne kadarını kendinize ayırır, ne kadarını ihtiyacı olan bir Suriyeli sığınmacıya verirsiniz?	Yüzde
Hepsini bağışlar	6,8
Kendine daha az ayırır	3,1
Yarısını bağışlar	14,2
Kendine daha çok ayırır	23,5
Hiç bağışlamaz	52,4
Toplam	100,0

5. TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Barometre raporlarında yer alan tüm bulgular, araştırmaların saha çalışmalarında görüşülen kişilerle yüz yüze yapılan anketlerde sorulan sorulara dayandırılmaktadır. Bazı sorular ve cevap seçenekleri sonrasında kısaltılarak veya basitleştirilerek, raporda gündelik dilde kullanılan terimlerle ifade edilmektedir. Örneğin kendini ne kadar dindar gördüğüne dair soruya cevaben "İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri" için, raporda kısaca "inançlı" ifadesi kullanılmaktadır. Bu bölüm hem Barometre raporunu eline ilk defa alanlar için, hem de terimlerle ilgili açıklamaya ihtiyaç duyanlar için hazırlanmıştır. İlk tabloda terimler ve açıklamaları, daha sonraki tablolarda bu terimlerin kaynağı olan soru ve cevap metinleri yer almaktadır.

	AÇIKLAMA
Alevi Müslüman:	Kendi din / mezhebini Alevi Müslüman olarak tanımlayan kişi
Alt Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ama otomobili olmayan kesim
Alt Sınıf:	Kişi başı geliri en düşük olan yüzde 20'lik kesim
Arap:	Kendi etnik kökenini Arap olarak tanımlayan kişi
Başörtülü:	Kendisi veya erkekse eşinin başörtüsü ile örtündüğünü belirten kişi
Çarşaf:	Kendisi veya erkekse eşinin çarşafla örtündüğünü belirten kişi
Dindar:	Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dindar Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını dindar muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
Geleneksel Muhafazakâr:	Kendi hayat tarzını geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan kişi
İnançlı:	İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
İnançsiz:	Dinin gereklerine pek inanmayan biri
Kent:	Nüfusun 4000'in üstünde olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kır:	Nüfusun 4000'in altında olan yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Kürt:	Kendi etnik kökenini Kürt olan tanımlayan kişi
Metropol:	Nüfusu en yüksek 15 şehrin bütünleşik şehir merkezi sınırlarındaki yerleşim yerleri (idari tanımdan farklıdır)
Modern:	Kendi hayat tarzını modern olarak tanımlayan kişi
Örtünmeyenler:	Kendisi veya erkekse eşinin örtünmediğini belirten kişi
Sofu:	Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri
Sünni Müslüman:	Kendi din / mezhebini Sünni Müslüman olarak tanımlayan kişi
Türbanlı:	Kendisi veya erkekse eşinin türbanla örtündüğünü belirten kişi
Türk:	Kendi etnik kökenini Türk olarak tanımlayan kişi
Üst Sınıf:	Kişi başı geliri en yüksek olan yüzde 20'lik kesim
Yeni Orta Sınıf:	Kişi başı geliri ortadaki yüzde 60'lık kesimde olan ve otomobili olan kesim
Zaza:	Kendi etnik kökenini Zaza olan tanımlayan kişi

Çoklu İlişkisellik/Mütekabiliyet Analizi (ÇMA) ***(Multiple Correspondence Analysis)***	Nominal-kategorik veriler arasında bulunan ilişkilerin yapısını ve aralarındaki olası örüntüleri iki boyutlu bir düzlemde göstemeye yarayan bir veri analizi tekniğidir. Mütekabiliyet Analizinin (MA) ikiden fazla değişkenli, büyük veri setlerine uygulanması ihtiyacına karşılık verir. ÇMA, 60'lı yıllarda matematikçi ve dilbilimci Jean-Paul Benzécri'nin çalışmaları ile şekillenmiş, 80'lerde hakkındaki araştırmaların İngilizceye çevrilmeye başlanması ve Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün makalelerinde bu yönteme yer vermesi ile bu alandaki çalışma ve yayınlar hızla artmıştır.

5.1. Terimlerin Kaynağı Olan Soru ve Veriler

Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?
Modern
Geleneksel Muhafazakâr
Dindar Muhafazakâr

Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?
Türk
Kürt
Zaza
Arap
Diğer

Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?
Dinin gereklerine pek inanmayan biri
İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?
Sünni Müslüman
Alevi Müslüman
Diğer

Yerleşim Kodu (Örneklemden gelen veri)
Kır
Kent
Metropol

Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?
Örtünmüyor
Başörtüsü
Türban
Çarşaf
Bekâr erkek

Ekonomik sınıflar (Hanedeki kişi sayısı, hane geliri ve otomobil sahipliği kullanılarak hesaplanıyor)
Alt sınıf
Alt orta sınıf
Yeni orta sınıf
Üst sınıf